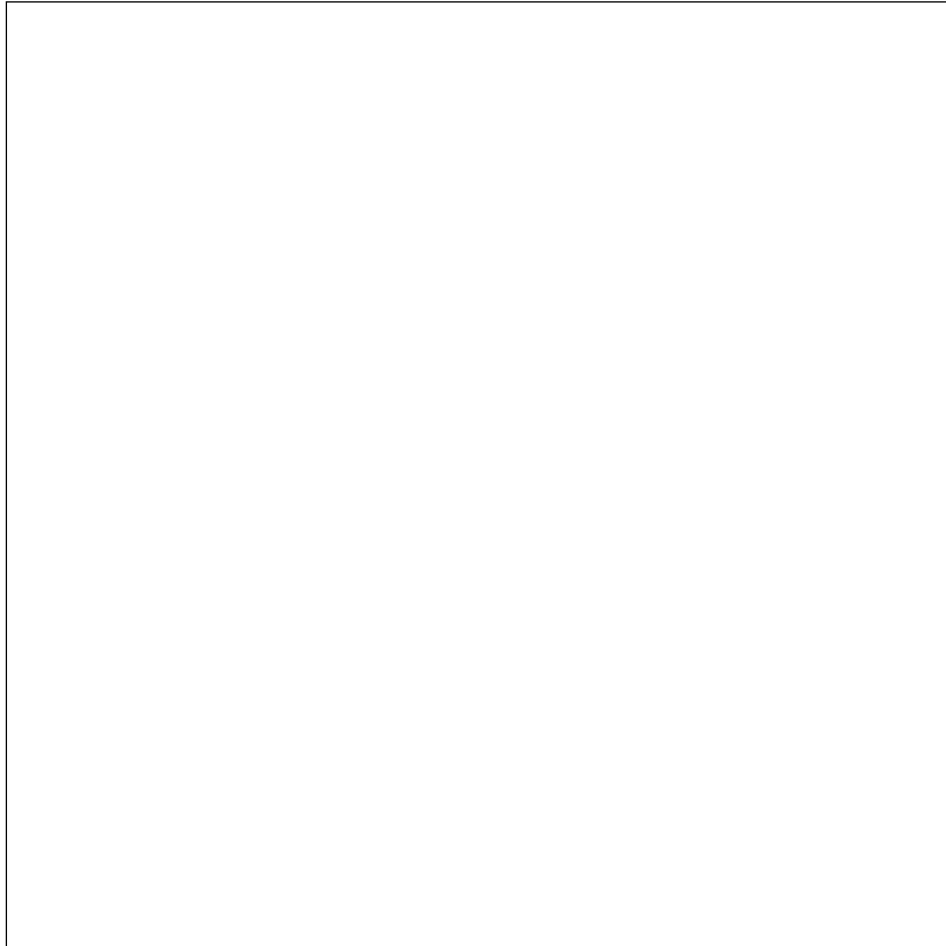

Samtalsmatta

Svenska erfarenheter av metoden

Hjälpmedelsinstitutet

Filmen på DVD-skivan *Samtalsmatta En metod för att uttrycka åsikter* innehåller exempel på hur några personer arbetar med metoden samtalsmatta i olika situationer. Personerna videofilmades i anslutning till projektet om samtalsmatta (2007–2008).

Manus och kamera: Ulrika Ferm, Göran Hartman, Maja Sigurd Pilesjö och Maria Tengel Jöborn.

Intervju: Ulrika Ferm

Speaker: Stefan Gödicke

Redaktion och produktion: Ulrika Ferm och Göran Hartman

Samtalsmatta

Svenska erfarenheter av metoden

Ulrika Ferm, Maja Sigurd Pilesjö
och Maria Tengell Jöborn

Hjälpmiddelsinstitutet

Varumärket Talking Mats® tillhör AAC Research Unit,
University of Stirling, Stirling, Scotland, för all framtid.

© Hjälpmedelsinstitutet (HI) 2009

Författare: Ulrika Ferm, Maja Sigurd Pilesjö, Maria Tengel Jöborn

Fotografer: Birgitta Collin sid 44, Eva Holmqvist sid 25,
Kristina Jansson sid 43, 46 och 81, Cecilia Manfredsson sid 56 och 65,
Maria Tengel Jöborn sid 53, 54 och 71.

Illustrationer: Picture Communication Symbols (PCS)

© 1981–2009 med tillstånd från Mayer-Johnson LLC.

Widgitsymboler © 1994–2009 med tillstånd från Widgit Software Ltd.

Ansvarig handläggare: Lisbeth Säther

Ansvarig informatör: Lisbeth Säther

Formgivning: Ordförrådet AB

Upplaga:

Tryckeri: namn, ort, årtal

ISBN: 978-91-85435-74-6

Best nr: 09375

Publikationen kan beställas på HIs webbplats www.hi.se
och via telefon 08-620 17 00.

Tack

Vi vill tacka alla som på olika sätt bidragit till projektet.

Joan Murphy och Lois Cameron har uppfunnit metoden samtalsmatta och låtit projektet översätta boken *Talking Mats® A Resource to Enhance Communication* till svenska. Vi är tacksamma för detta och för medgivandet till en svensk film och denna rapport om samtalsmatta.

Christina Simonsson, FUB i Göteborg, har bidragit med värdefull kunskap om funktionshinder, ekonomi och juridik. Det har varit både roligt och viktigt att samarbeta med FUB i detta projekt.

Göran Hartman, Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM), förstod omedelbart varför samtalsmatta behövs. Denna förståelse, tillsammans med kunskap om filmproduktion, har varit ovärderlig när det gäller tillkomsten av filmen om samtalsmatta.

Vi är också glada över att Hjälpmedelsinstitutet tagit på sig uppgiften att distribuera projektets rapport och film.

Till alla er som medverkat i projektet genom att besvara enkäter, delta i seminarier och ta emot oss för intervjuer och filmning vill vi rikta ett särskilt stort tack. Er erfarenhet och kunskap är projektets huvudsakliga resultat.

Utan ekonomiskt stöd Allmänna arvsfonden hade projektet inte kunnat genomföras. Tack!

Sammanfattning

I den här rapporten redovisas resultaten från ett projekt som bedrivits av DART (Kommunikations- och dataresurscenter för personer med funktionshinder i Göteborg) tillsammans med SÖK (Södra regionens kommunikationscentrum), FUB i Göteborg (Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna) och SPSM (Specialpedagogiska skolmyndigheten). Syftet var att sprida kunskap om metoden samtalsmatta till personer med kommunikativa och kognitiva funktionsnedsättningar, anhöriga och personal inom olika verksamheter för barn, ungdomar och vuxna.

Samtalsmatta används tillsammans med personer som har lindriga till omfattande kognitiva svårigheter, koncentrationssvårigheter och/eller tal-, språk och kommunikationssvårigheter. Metoden är vanligast i verksamheter där man redan arbetar mycket med bilder. Den används också inom flera taltjänstverksamheter.

I projektet översattes den skotska boken *Talking Mats® A Resource to Enhance Communication* (Murphy & Cameron, 2006), som på ett tydligt sätt beskriver metoden samtalsmatta, till svenska. I Skottland har det bedrivits utveckling och forskning om samtalsmatta i flera år. Spridningen av metoden har varit explosionsartad och mattan används på flera håll i världen.

För att ta reda på hur metoden samtalsmatta används och fungerar i olika svenska verksamheter genomfördes en litteratursökning och en enkätundersökning, filmning och intervjuer med personer som använt metoden. Projektet har inspirerat till två magisteruppsatser i logopedi; samtalsmatta som metod i daglig verksamhet och samtalsmatta som kommunikationsstöd för personer med Huntingtons sjukdom.

En samtalsmatta består av en matta och tre olika uppsättningar bilder. Bilder för en visuell skala, bilder för samtalsämnen och bilder för frågeställningar som relaterar till samtalsämnet. Metoden innefattar också samtalspartnerns sätt att förhålla sig till den som använder mattan och det han eller hon uttrycker. Det är en angelägen och rolig "åsiktsmetod" som alltid ska användas tillsammans med personens befintliga kommunikationssätt t.ex. tecken som AKK, bild-/symbolkartor, talapparater och datorer.

Med hjälp av samtalsmatta blir det tydligt vad en person tycker och prioriterar. Genom att använda samtalsmatta visar man personen att hennes eller hans åsikter är betydelsefulla, personen får helt enkelt större möjlighet att påverka sin situation. Flera av de intervjuade ansåg att samtalsmatta är en okomplicerad och trevlig metod som möjliggör ett strukturerat arbetssätt.

Några av de intervjuade ansåg att det kan vara svårt att veta om personen tycker om samtalsmatta eller inte. Samtalsmatta är inte en lämplig metod för personer på tidig utvecklingsnivå som kommunicerar med konkreta föremål. Personen ska kunna förstå metoden och bilderna samt vilja använda samtalsmatta.

Samtalsmatta används av många olika yrkesgrupper i olika miljöer bl.a. logoped, arbetsterapeuter, pedagoger, föräldrar, rådgivare, hjälpmedelskonsulenter, taltjänsttolkar och kuratorer.

Metoden garanterar inte att alla frågetecken blir utredda men många personer kan komma längre med samtalsmatta än med andra metoder och intressanta resonemang kan uppstå på vägen. En person i undersökningen ansåg att det inte finns några svårigheter med samtalsmatta, bara möjligheter.

DART kommer att vidareutveckla arbetet med samtalsmatta och det finns tankar om fortsatt forskning och utveckling när det gäller samtalsmatta för personer med psykiska funktionsnedsättningar, för personer med utvecklingsstörning och för äldre personer med flerspråkig bakgrund.

Innehåll

Inledning	10
Samtalsmatta	14
Metoden	14
Kurser	16
Material	16
Projekt Samtalsmatta	20
Bakgrund, syfte och målgrupp	20
Innehåll och upplägg	21
Andra projekt och forskning om samtalsmatta	28
Skottland	28
Sverige	32
Svenska erfarenheter av samtalsmatta	42
Enkätundersökningen	42
En metod för barn, ungdomar och vuxna	43
Samtalsmatta i grupp	46
Samtalsmatta i olika verksamheter och miljöer	47
Fördelar med samtalsmatta	
– reflektioner från samtalsledare	57
Reaktioner hos barn, ungdomar och vuxna	61
Gensvar från omgivningen	63
Samtalsmatta kräver förberedelse, kreativitet och ihärdighet	66
Tolka svaren försiktigt	75
Kom ihåg	77
Samtalsmatta i framtiden	81
Slutord	86
Referenser	88

Inledning

Inledning

En stor del av vardaglig kommunikation mellan människor handlar om vad vi tycker och tänker om olika saker. Vi resonerar och diskuterar, ibland om de mest triviala saker, och får möjlighet att reflektera över och ompröva egna idéer och värderingar. Vi säger vad vi vill och vad vi inte vill. Vi förklarar vår ståndpunkt men kan snabbt ändra oss. Vad vi tycker är inte lika viktigt som upplevelsen av att vara delaktig i ett samtal. I vissa situationer, som vid fikabordet på jobbet eller under ett telefonsamtal med en vän, uttrycker vi våra åsikter mest för att skapa och upprätthålla relationer och för att tillhöra ett socialt sammanhang.

I andra situationer är det mycket viktigt att vi uttrycker våra åsikter på ett tydligt sätt. I ett medarbetarsamtal med chefen till exempel måste vi säga vad vi tycker, tänker och känner annars blir det inget medarbetarsamtal. I ett förhandlingsläge behöver vi dessutom ofta omformulera och vidareutveckla våra åsikter så att dessa blir till tydliga argument. Mer eller mindre medvetet ackompanjerar vi våra ord med andra kommunikativa signaler som till exempel ökad röststyrka och gester med händer och armar. Många åsikter behöver vi inte ventilera med andra överhuvudtaget. Vi bara gör som vi själva vill och tycker. Vi går inte på gympapasset för vi har inte lust, vi lyssnar inte på dansbandsmusik för vi tycker bättre om rock och vi tar kaffe istället för te, eller inget alls. Vi har åsikterna inom oss själva och möjlighet att handla därefter.

Oavsett situation, budskap och form handlar åsiktsuttryck om att vara en självständig individ i en social gemenskap. Genom att förmedla våra tankar, idéer och åsikter presenterar vi oss för oss själva och för andra, får respons och därmed möjlighet att utvecklas. Det handlar också om att vara en individ som bidrar till och påverkar hur sociala relationer och situationer utvecklas, nu och i framtiden.

Att kunna formulera och uttrycka sina åsikter är en förutsättning för att kunna delta i vardagliga och mer omfattande beslut. Att framföra åsikter är egentligen inte särskilt enkelt. Många tanke- mässiga, språkliga, kommunikativa och sociala processer är inblandade. Man ska veta vad man vill och hur detta ska formuleras. Man ska veta, förstå och minnas vad man ska ta ställning till och vilka

alternativ man har. Man ska också veta och förstå när man kan och förväntas säga något och till vem. Man måste förstå vad andra säger och man måste kunna uttrycka sig på något sätt. Framförallt; man måste våga tycka och det måste vara lönt att man framför sina åsikter! Att kunna och våga tycka är en förmåga som utvecklas under lång tid, från det att det lilla barnet väljer det han eller hon tycker om att leka med till att vi som vuxna röstar på den politiker vi tycker företräder bäst åsikter. Tyckande är en viktig förmåga när det gäller att ha inflytande över sitt liv; att tycka saker och att uttrycka det man tycker är en förutsättning för självbestämmande. Det handlar om att ha makt att påverka sitt eget liv, något som är grundläggande för motivationen att kommunicera.

Personer som har kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar har begränsade möjligheter att formulera och uttrycka åsikter och därmed begränsade möjligheter till inflytande, självbestämmande, aktivitet och delaktighet. Det finns många vittnesmål om att personer med kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar blir styrda av andra och att de därmed har liten möjlighet att påverka sitt eget liv. Möjligheterna beror förstås på grad av funktionsnedsättning och sammanhang. Personer som har lindriga funktionsnedsättningar och en intresserad och lyhörd omgivning klarar sig ofta ganska bra. De har också ofta inflytande över olika delar av sitt liv (Renblad, 2001). Personer som har måttliga och mer omfattande kognitiva och kommunikativa svårigheter har ofta begränsade möjligheter att på ett självständigt sätt förmedla vad de vill. Deras tankar och åsikter efterfrågas heller inte alltid. Dessa personer är som regel mycket beroende av andra och kanske anstränger sig för att vara andra till lags. Därmed sätts egna behov och åsikter åt sidan. De har begränsade möjligheter att fatta beslut själva och kan ofta inte gå sin egen väg.

Det finns en relation mellan kommunikation, inflytande och livskvalitet (Hamm & Mirenda, 2006; Renblad, 2001). Därför är kommunikationsstödjande åtgärder som hjälpmedel och en stödjande omgivning en nödvändighet för personer med kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar (Dattilo, Estrella, Estrella, Light, McNaughton & Seabury, 2008). Att tillfrågas om och ges möjlighet att förmedla behov och åsikter är ett första väsentligt steg mot eget beslutsfattande, delaktighet och livskvalitet (McNaughton & Nelson Bryen, 2007).

Målet för oss som lever och arbetar med personer som har kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar är att undanröja hinder

och utveckla och använda metoder som leder till självbestämmande och ökad delaktighet i förhållande till olika omständigheter och livsområden. I den här rapporten berättar vi om en metod som gör det möjligt för personer med kognitiva och kommunikativa svårigheter att uttrycka åsikter, tankar och idéer. Metoden kommer från Skottland och heter TalkingMats®. Vi har valt att kalla den för "samtalsmatta".

Rapporten har skrivits inom ramen för ett Arvsfondsprojekt som genomförts av DART, SÖK, FUB i Göteborg och SPSM under 2007 och 2008.

Rapporten består av fyra delar. I den första delen ges en kortfattad beskrivning av metoden samtalsmatta och information om kurser och material. Den som vill lära sig att använda metoden hänvisas till kurser och metodbok. Därefter beskrivs projektets syfte, innehåll och upplägg. I avsnittet om andra projekt sammanfattas resultat från forskning och projekt om samtalsmatta i Skottland och Sverige. Den sista delen av rapporten handlar om svenska erfarenheter av metoden. Erfarenheterna har samlats in i projektet genom enkäter, intervjuer, filmer och seminarier. Här kan du läsa om hur samtalsmatta används i olika svenska verksamheter och hemmiljöer, om fördelar och nackdelar, och om hur man gör för att få ut mesta möjliga av "mattan".

Samtalsmatta är en angelägen och rolig metod. Vår förhoppning är att denna rapport och film ska inspirera till ökad användning av samtalsmatta i Sverige.

Göteborg mars 2009

Ulrika Ferm, Maja Sigurd Pilesjö och Maria Tengel Jöborn

Samtalsmatta

Samtalsmatta

Metoden

Talking Mats[®], eller samtalsmatta som vi hädanefter kommer att kalla metoden, utvecklades 1998 av den skotska logopeden Joan Murphy. Metoden har därefter vidareutvecklats av Murphy, Lois Cameron och deras kolleger. Murphy och Cameron är verksamma på AKK-enheten vid Stirlings universitet i Skottland men arbetar även kliniskt i olika verksamheter.

Samtalsmatta gör det möjligt för personer i olika åldrar och med olika typer av kommunikativa och kognitiva svårigheter att uttrycka åsikter och delta i planering och beslutsfattande. Samtalsmatta gör att man kan tänka på saker på nya sätt och reflektera över vad man själv tycker. Metoden kan användas i olika situationer, verksamheter och miljöer. Samtalsmatta är inte ett personligt kommunikationshjälpmedel utan används när man vill veta vad en person tycker om något speciellt. Samtalsmatta används alltid tillsammans med en persons befintliga kommunikationssätt såsom tecken som AKK, bild-/symbolkartor, talapparater och datorer.

Murphy och Cameron vill inte kalla samtalsmatta för vare sig redskap eller metod utan använder ordet "resource", som inte enkelt låter sig översättas till svenska. Vi har fått Murphy och Camerons medgivande att använda oss av det svenska ordet "metod", som vi tycker är mer heltäckande än "redskap".

En samtalsmatta består av en matta (t.ex. en dörrmatta) och tre olika uppsättningar bilder. Bilder för en visuell skala, bilder för samtalsämnen och bilder för frågeställningar som relaterar till samtalsämnet. Genom att ställa öppna frågor kring ämnen som är relevanta för personen, och genom att låta henne eller honom placera bilderna av frågeställningarna i förhållande till en visuell värderingsskala som sitter på mattan, får man en tydlig bild av vad personen tycker och tänker om olika saker.

Metoden samtalsmatta innefattar såväl matta, bilder, samtalsämnen och frågeställningar som samtalspartnerns sätt att förhålla sig till den som använder mattan och det han eller hon uttrycker. Det är mycket viktigt att samtalspartnern förhåller sig neutral till per-

sonens åsikter och att det som uttrycks på mattan tas på allvar. Om något som uttrycks på mattan framstår som märkligt eller oklart behöver frågeställningen utforskas vidare. Man kan resonera vidare med befintliga kommunikationssätt eller göra en så kallad submatta där den oklara frågeställningen blir samtalsämne och nya frågeställningar utarbetas till detta ämne.

Som yrkesutövare har man inte rätt att tala om vad som helst med vem som helst, särskilt inte med personer som befinner sig i ett kommunikativt underläge. Detta är en självklar etisk och professionell förhållningsregel. I projektet har vi dock flera gånger fått frågan och haft anledning att reflektera över just vad man får använda samtalsmatta till och hur man tolkar det som uttrycks på mattan. Många personer som har kognitiva och kommunikativa svårigheter tycker om att använda samtalsmatta och svarar snabbt och oproblematiskt, ofta på ett mer engagerat sätt än i andra typer av samtal. Resultatet, i form av bilder på mattan, kommer fort och presenteras på ett överskådligt och tydligt sätt. Samtalsmatta är på många sätt en enkel metod och just därför kan den missbrukas.

En grundregel är att inte beröra eller föreslå ämnen som inte är relevanta givet den relation man har till personen i fråga och det arbete man har i uppgift att utföra. En annan viktig regel är att alltid informera om syftet med samtalet så att personen förstår och får möjlighet att fundera över om han eller hon vill tala om det föreslagna ämnet. Den färdiglagda mattan ska tolkas med försiktighet och man ska komma ihåg att åsikter är färskvara som ofta varierar från dag till dag, med situation och person. Se i första hand mattan som ett uttryck för dagsläget. Om det är besvärande eller av andra anledningar angelägna saker som uttrycks på mattan är det förstås viktigt att tala om samma sak vid ett senare tillfälle och att jämföra och diskutera de olika mattorna med personen. Man använder samtalsmatta för att ta reda på vad en person tycker om något speciellt och ofta innebär detta att man vill föra åsikterna vidare. En lagd matta ska dock alltid betraktas som personlig egendom och som samtalspartner har man inte rätt att visa mattan för vem som helst. Om man vill visa mattan för någon annan måste man alltid fråga personen om lov och helst av allt ska han eller hon delta när åsikterna presenteras på t.ex. ett planeringsmöte i skolan eller i boendet.

I boken *TalkingMats En metod som underlättar kommunikation* (Murphy & Cameron, 2006) beskrivs metoden samtalsmatta mer utförligt. För den som vill lära sig att använda samtalsmatta rekommenderas en grundkurs.

Murphy, Cameron och deras medarbetare har en stark önskan om att samla och samordna kunskap om samtalsmatta på ett ställe. Det finns därför mycket information och material att hämta och beställa från deras webbplatser.

På www.talkingmats.com finns information om kurser och material till samtalsmatta. Här finns också information om annat AKK-material som utvecklats vid Stirlings universitet.

På www.aacscotland.com finns litteratur om samtalsmatta och information om olika utvecklings- och forskningsprojekt. Artiklar och rapporter kan laddas ner eller beställas.

På www.dart-gbg.org kan man ladda ner ett par magisteruppsatser i logopedi som helt eller delvis handlar om metoden samtalsmatta (se avsnittet om andra projekt i denna rapport).

Kurser

AKK-enheten vid Stirlings universitet erbjuder två kurser i metoden samtalsmatta.

På grundkursen lär man sig att använda samtalsmatta. Man får bakgrunden till metoden och tid och möjlighet att reflektera över användning och lämpliga användningsområden. Kursen ges under två halvdagar och till andra tillfället ska man filma egen användning av samtalsmatta. Filmerna diskuteras i grupp under andra kurstillfället. Grundkursen, motsvarande den som ges i Stirling, erbjuds numera på DART i Göteborg. Information om kursen finns på DART:s webbplats www.dart-gbg.org.

I takt med metodens spridning har man i Skottland också utvecklat en kurs för den som vill utbilda andra inom sin egen organisation. Denna kurs ges under två dagar i Stirling. För att få delta i den sistnämnda kursen krävs att man gått grundkursen.

Både AKK-enheten i Stirling och DART erbjuder också kurser om samtalsmatta ute i verksamheter. Kursinnehållet anpassas till verksamhetens önskemål och behov.

Material

Murphy och Cameron m.fl. har även tillverkat bilder och filmer om samtalsmatta i förhållande till olika typer av funktionsnedsättningar som demens, afasi och utvecklingsstörning. Man har också

utvecklat ett material att använda tillsammans med personer som har svårt att äta och dricka. Allt material säljs som paket i vilka det oftast ingår demonstrationsfilm, en mindre uppsättning bilder, matta och metodboken *Talking Mats® A Resource to Enhance Communication*. Boken kan även beställas separat. Den svenska översättningen av boken beställer man på engelska via info@talkingmats.com.

En anpassning av bilder i förhållande till ICF, Världshälsoorganisationens system för klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa, har också gjorts. Materialet innehåller över 180 bildsymboler. De nio domänerna för bedömning av aktiviteter och delaktighet – lärande och att tillämpa kunskap, allmänna uppgifter och krav, kommunikation, förflyttning, personlig vård, hemliv, mellanmänniska relationer, större livsområden och samhälle, socialt och medborgerligt liv – utgör samtalsämnen och har försetts med tillhörande frågeställningar.

I projektet har vi översatt det skotska ICF-materialet (se vidare i avsnittet om Projekt Samtalsmatta). Utöver detta och det material vi tillverkat till enskilda användare, personal och familjer har inget bildmaterial producerats inom projektet. Det material vi tillverkat i projektet finns tillgängligt hos DART men inget bildmaterial kommer att säljas via projektet. Den som vill använda samtalsmatta behöver bygga upp sin egen bildbank.

Projekt Samtalsmatta

Projekt Samtalsmatta

Bakgrund, syfte och målgrupp

Tankarna om ett mer övergripande svenskt projekt om samtalsmatta kom i början av 2000-talet då Joan Murphy presenterade metoden på svenska ISAAC-konferensen (International Society for Augmentative and Alternative Communication) och på Kommunikationskarnevalen i Göteborg. Sedan dess har DART – Kommunikations- och dataresurscenter för personer med funktionshinder, haft kontakt med Joan Murphy och resten av teamet på Stirlings universitet i Skottland.

En ansökan om ett samarbetsprojekt mellan DART, SÖK (Södra regionens kommunikationscentrum) i Malmö, FUB i Göteborg (Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna) och SPSM (Specialpedagogiska skolmyndigheten) lämnades in 2005 och godkändes av Allmänna arvsfonden 2006. Projektet genomfördes under 2007 och 2008 med ekonomiskt stöd från Allmänna arvsfonden.

Arbetsgruppen bestod av logoped Ulrika Ferm (projektledare) DART, arbetsterapeut Maria Tengel Jöborn DART och logoped Maja Sigurd Pilesjö SÖK. Rådgivare Göran Hartman på SPSM medverkade i filmproduktionen. Christina Simonsson på FUB i Göteborg skötte det ekonomiska och ansvarade för informationen om projektet i förhållande till FUB:s medlemmar.

Projektets övergripande syfte var att förbättra möjligheterna för personer med kommunikativa och kognitiva funktionsnedsättningar att på ett mer självständigt sätt uttrycka åsikter och därmed uppnå en högre grad av delaktighet än vad som ofta är fallet idag.

Projektets målgrupp var personer i olika åldrar med kommunikativa och kognitiva funktionsnedsättningar i behov av att bättre kunna uttrycka åsikter, önskemål och behov. Till målgruppen räknades också personer i nätverket såsom föräldrar och övriga familjemedlemmar och anhöriga samt personal inom exempelvis förskola och skola, barn-, ungdoms- och vuxenhabilitering, daglig verksamhet och boendeverksamhet för vuxna.

Innehåll och upplägg

Projektets huvudsakliga syfte formulerades avsiktligt brett men redan från start fanns riktlinjer om projektets innehåll. Projektet skulle sprida kunskap om samtalsmatta till personer med kommunikativa och kognitiva funktionsnedsättningar, anhöriga och personal inom olika verksamheter för barn, ungdomar och vuxna. Projektets upplägg preciserades och utvecklades efter hand. I projektet arbetade vi med följande moment:

- Samarbete med den skotska arbetsgruppen för TalkingMats®
- Översättning av den skotska metodboken om samtalsmatta
- Litteraturgenomgång
- Enkätundersökning
- Verksamhetsbesök, intervjuer och videofilmning
- Seminarier
- Delprojekt om samtalsmatta i form av magisteruppsatser i logopedi
- Materialutveckling
- Kursutveckling
- Information i samband med seminarier och konferenser
- Utveckling av ett svenskt informationsmaterial

Samarbete med den skotska arbetsgruppen för TalkingMats®

I samband med projektstart besökte den svenska arbetsgruppen Joan Murphy och Lois Cameron på AKK-enheten vid Stirlings universitet i Skottland. Syftet med mötet var att lära mer om samtalsmatta och de material som utvecklats samt att diskutera projektet och villkor för användning och översättning av material.

Spridningen av metoden samtalsmatta har varit explosionsartad och mattan används numera på flera olika håll i världen. Murphy och Cameron är positiva till utvecklingen men känner också ett ansvar för hur metoden implementeras och vill att grundreglerna för användning av samtalsmatta följs. Enligt Murphy (2008, personlig kontakt) står det var och en fritt att göra på andra sätt än så som är tänkt, men då ska man vara medveten om att det inte är metoden samtalsmatta man använder. Man ska heller inte kalla det för samtalsmatta. I projektet har vi kommit att uppskatta denna skotska ståndpunkt. Det finns förhållandevis få beforskade metoder inom området kom-

munikation och vi ska vara rädda om de metoder som finns. Detta är viktigt för användare, för dokumentation och för utveckling.

Avsikten i projektet, att skapa och upprätthålla goda relationer med metodens grundare, har uppskattats och vi vågar påstå att projektet bidragit till ett gott förhållande mellan Sverige och Skottland när det gäller metoden samtalsmatta.

Översättning av den skotska metodboken om samtalsmatta

Tillsammans med Murphy och Cameron beslutade den svenska arbetsgruppen att översätta metodboken *TalkingMats® A Resource to Enhance Communication* (Murphy & Cameron, 2006) till svenska. Detta är en enkel handbok som på ett tydligt sätt beskriver metoden samtalsmatta. Den svenska versionen av den skotska boken heter *TalkingMats En metod som underlättar kommunikation*.

Litteraturgenomgång

I projektet har vi läst den litteratur som publicerats om samtalsmatta. Vi har också tagit del av resultat från andra projekt. Litteratursammanställningen i föreliggande rapport avser att inspirera och ge den svenska läsekretsen en bild av hur samtalsmatta kan användas och hur det fungerar.

Enkätundersökning

Under projektets första år genomfördes en enkätundersökning. Syftet med undersökningen var att få en bild av kunskapsläget. Vi ville veta hur samtalsmatta används och fungerar i olika svenska verksamheter. Enkäten var också ett sätt för projektet att komma i kontakt med olika verksamheter. Förutom personuppgifter och uppgifter om organisatorisk tillhörighet innehöll enkäten 16 frågor om användning och erfarenhet av samtalsmatta. Frågorna handlade om hur ofta man använde samtalsmatta, med vem och till vad. Vi ville också få information om fördelar och nackdelar med samtalsmatta. De som besvarade enkäten kunde också välja att få mer information om metoden.

Cirka 1 540 enkäter och informationsbrev skickades ut från DART och SÖK under våren 2007. Utskicken gjordes via e-post och sedvanlig post och utgick från befintliga informations- och kontaktregister på DART, SÖK och FUB, samt skickades till personer som muntligen bett att få delta. Enkäterna skickades till logoped, pedagoger, arbetsterapeuter, enhetschefer och annan personal inom barn-,

ungdoms- och vuxenhabilitering och rehabilitering, kommunikations- och dataresurscentra, andra logopediska verksamheter, skolor, kommunala resursteam, daglig verksamhet och boenden. Enkäten skickades även till familjer, rådgivare på Specialpedagogiska institutet (numera Specialpedagogiska skolmyndigheten) och personal på Hjälpmedelsinstitutet.

De register som användes berörde i huvudsak personer som bor och arbetar i Västra Götalandsregionen och Region Skåne samt arbetsterapeuter och logopeder verksamma inom Stockholms län. Enkäten skickades också till enstaka verksamheter i Ljungby, Växjö, Värnamo, Jönköping, Halmstad, Arvika, Arboga, Karlstad, Linköping, Uppsala, Västerås, Mora, Ludvika, Luleå, Gotland och Åland.

Enkäten besvarades av 175 personer från ovan nämnda regioner och orter. Knappt hälften av alla enkätsvar (85) kom från personer verksamma inom barn-, ungdoms- och vuxenhabilitering samt rehabilitering. Resterande svar kom från skola (30), föräldrar och syskon till personer med funktionsnedsättningar (26), hjälpmedelsverksamheter och kommunikations- och dataresurscenter, datatek, taltjänst, rådgivare och hemsjukvård (18), daglig verksamhet (14) och slutligen särskilda boendemiljöer (2). Den låga svarsfrekvensen (cirka 11 procent) beror förmodligen på att de flesta som fick enkäten inte haft någon tidigare kontakt med vare sig metoden eller projektet. Inga påminnelser skickades ut och det insamlade materialet fyllde sitt syfte, d.v.s. enkätsvaren gav en bild av hur samtalsmatta används och fungerar och information om personer som ville veta mer och som kunde tänka sig ett mer direkt samarbete med projektet. Resultaten från enkätundersökningen, när det gäller faktisk användning och erfarenheter av samtalsmatta, presenteras i rapportens avslutande del – Svenska erfarenheter av samtalsmatta.

Verksamhetsbesök, intervjuer och videofilmning

Utifrån enkätundersökningen kontaktades ett par personer för fortsatt samarbete, intervjuer och videofilmning. Under arbetets gång kom projektet också i kontakt med två familjer och en vuxen person som använde samtalsmatta. Dessa personer, som alltså inte besvarat enkäten, besöktes och intervjuades i sina hemmiljöer. I samband med handledning av magisteruppsatser i logopedi (se mer om dessa nedan) intervjuades även två logopedstudenter.

Syftet med intervjuerna var att få en fördjupad bild av hur samtalsmatta används, om metodens fördelar och nackdelar. Intervjuerna var också en möjlighet för projektet att dela med sig och sprida kun-

skap om samtalsmatta och för de intervjuade att få idéer om hur samtalsmatteanvändningen skulle kunna utvecklas.

Totalt genomfördes 19 intervjuer med personer från Västra Götalandsregionen (10), Region Skåne (4), Ludvika (2), Arvika (1) och Stockholm (2). Personerna som intervjuades var föräldrar och användare, speciallärare, specialpedagoger, arbetsterapeuter, logopedier, kuratorer, taltjänsttolkar, handläggare och studenter. De intervjuade kom från hemmiljöer, skolor, barn-, ungdoms- och vuxenhabiliteringar, resursverksamheter inom LSS och habilitering, Hjärnskadecenter, taltjänst och logopedprogrammet. Intervjuerna genomfördes i de olika verksamheterna, på DART och SÖK och per telefon. Flera intervjuer videofilmades.

I anslutning till ett par av intervjuerna videofilmades även, med personernas medgivande, faktisk användning av samtalsmatta. Dessa filmer, och filmer som verksamheterna själva gjort och delat med sig av till projektet, gav en fördjupad bild av hur samtalsmatta används i olika situationer. En del av dessa filmer finns med i den svenska filmen om samtalsmatta som medföljer denna rapport.

Resultat från verksamhetsbesök, intervjuer och videofilmer utgör stommen till den avslutande delen i rapporten – Svenska erfarenheter av samtalsmatta.

Seminarier

Mot slutet av projektets andra år hölls tre halvdagsseminarier om samtalsmatta på DART. Inbjudan gick till de som besvarat enkäten och syftet med seminarierna var att deltagarna skulle få möjlighet att utbyta erfarenheter med varandra. Trettio personer deltog i dessa seminarier. Erfarenheterna dokumenterades och har vävts in i avsnittet om svenska erfarenheter av samtalsmatta.

Delprojekt om samtalsmatta – magisteruppsatser i logopedi

Projektet har inspirerat till två magisteruppsatser om samtalsmatta. Uppsatserna har genomförts på Institutionen för neurovetenskap och fysiologi/Logopedi vid Sahlgrenska Akademin i Göteborg under handledning av Ulrika Ferm, Lena Hartelius och Anna Knollenburg. En av uppsatserna handlar om samtalsmatta som metod i daglig verksamhet. Den andra uppsatsen handlar om samtalsmatta som kommunikationsstöd för personer med Huntingtons sjukdom. Den sistnämnda uppsatsen var knuten till ett annat av Allmänna arvsfondens projekt (Nätverk för Huntingtons sjukdom i Västra Götalandsregionen).

Seminarium om samtalsmatta på DART

Magisteruppsatserna genomfördes i linje med föreliggande projekts målsättning – att sprida information och kunskap om samtalsmatta – och resultaten redovisas kortfattat i nästföljande del: Andra projekt och forskning om samtalsmatta.

Materialutveckling

På DART används samtalsmatta för att tala med personer som har kommunikativa och kognitiva svårigheter om bl.a. kommunikationsätt, hjälpmedel, aktivitet och delaktighet, och kommunikativ situation i allmänhet. I projektet har vi utvecklat ett material att använda i dessa klientsamtal och i samband med andra aktiviteter på DART såsom kurser, föreläsningar och studiebesök. Materialet beskrivs i den del av rapporten som handlar om svenska erfarenheter av samtalsmatta.

Materialet kommer inte att spridas, vare sig fritt eller genom försäljning. Projektet har dock tillverkat ett demonstrationsexemplar som är tillgängligt för alla som besöker DART.

Kursutveckling

Projektets mål har varit att den kunskap som byggts upp under projekttiden ska spridas och vidareutvecklas även efter det att pro-

jektet har avslutats. Ett mycket konkret sätt att föra kunskapen vidare är att utbilda andra i användning av samtalsmatta. Projektets enkätundersökning visade också att det fanns behov av kurser i metoden samtalsmatta. Grundkurser i samtalsmatta ges nu på DART. Kursledarna har utbildats i Skottland och kursen på DART är likvärdig den skotska. Vissa modifieringar och tillägg med avseende på svenska förhållanden har gjorts.

Information i samband med seminarier och konferenser

Med avsikt att sprida information om metoden samtalsmatta har projektet presenterats i olika sammanhang såsom på Arvsfondens dag för projektledare i Stockholm, på AKK-enheten vid Stirlings universitet i Skottland, i samband med medlemskvällar för föreningarna FA¹, FUB och RBU² på DART och FUB i Göteborg, på Institutionen för neurovetenskap och fysiologi/Logopedi och på Institutionen för lingvistik vid Göteborgs universitet i Göteborg, på Hjälpmedelsinstitutets ID-dagar i Stockholm, på REDAH-dagarna i Umeå, på konferensen om funktionshinder, aktivitet och delaktighet i Örebro, på Kommunikationskarnevalen i Göteborg och i samband med tematräffar, kontaktpersonsträffar, regiondagar och kurser på DART och SÖK.

Utveckling av ett svenskt informationsmaterial

I projektet beslutade vi också att tillverka ett svenskt informationsmaterial om samtalsmatta. Materialet består av föreliggande rapport och film och ska ses som ett komplement till det material som sprids via metodens grundare i Skottland. Syftet med materialet är att presentera och redovisa projektet och att inspirera till ökad användning av samtalsmatta i Sverige.

1 Riksföreningen Autism

2 Riksförbundet Rörelsehindrade Barn och Ungdomar

Andra projekt och forskning om samtalsmatta

Andra projekt och forskning om samtalsmatta

I Skottland, samtalsmattans hemland, har Murphy och Cameron med flera bedrivit utveckling och forskning om samtalsmatta i flera år. Man har på ett noggrant sätt följt, dokumenterat och utvecklat metoden utifrån olika användares upplevelser. Den svenska dokumentationen är inte lika omfattande men även här har ett par projekt genomförts på t.ex. taltjänst i Västerås och på barn- och ungdomshabiliteringen i Helsingborg. Parallellt med föreliggande projekt har två magisteruppsatser om samtalsmatta författats vid logopedprogrammet i Göteborg och under senare år har samtalsmatta använts i flera forsknings- och utvecklingsprojekt på DART. I det här avsnittet berättar vi om skotska och svenska arbeten med samtalsmatta.

Skottland

Murphy och Cameron med flera har använt samtalsmatta tillsammans med personer som har olika typer av funktionsnedsättningar. I början låg fokus på personer som har cerebral pares och de tidigaste studierna dokumenterar erfarenheter från dessa samtalsmatteanvändare.

Allteftersom har metodens användningsområden utökats till att innefatta bl.a. personer som har utvecklingsstörning och autism, afasi, ALS, Huntingtons sjukdom och demens, det vill säga personer med olika typer och kombinationer av svårigheter. Avsikterna och angreppssätten i forskningen varierar och resultaten visar att samtalsmatta kan användas för olika syften. Gemensamt för alla hittills genomförda studier om samtalsmatta är en fast övertygelse och önskan om förändring när det gäller alla människors rätt att uttrycka sina åsikter.

Här har vi valt att berätta kort om några projekt som är bra att känna till. En fullständig publikationslista återfinns på www.aac-scotland.com. Rapporterna rekommenderas. De är text- och innehållsmässigt lättillgängliga även för den som inte har stor vana vid forskningslitteratur.

Samtalsmatta fungerar utmärkt för personer som har lindrig och måttlig utvecklingsstörning och som behöver stöd för att förstå språk och strukturera och uttrycka sina tankar. Samtalsmatta har också fungerat bra för en del personer som har grav utvecklingsstörning. I en studie av Cameron och Murphy (2002) användes samtalsmatta för att låta tolv ungdomar med utvecklingsstörning uttrycka sina åsikter i samband med större livsförändringar som t.ex. byte av skola eller boende. De samtalsämnen som diskuterades var "boende", "daglig sysselsättning", "fritidsaktiviteter inomhus", "fritidsaktiviteter utomhus", "människor" och "färdstätt". Till varje ämne och deltagare tog man fram relevanta och realistiska frågeställningar. Man använde en tregradig skala, som så småningom ändrades till att innehålla två skalsteg för två av deltagarna. Författarna träffade varje deltagare vid tre tillfällen. Vid första tillfället introducerades mattan och projektet, vid andra tillfället genomfördes mattsamtalen och vid ett avslutande möte gavs feedback och ett fotografi av mattan till deltagaren. Tio av deltagarna kunde genomföra samtal om samtliga sex ämnen. Två deltagare kunde uttrycka vilka aktiviteter de ville syssla med inom- och utomhus, men kunde inte samtala om övriga ämnen som visade sig vara för abstrakta. Syftet med studien var inte att förändra ungdomarnas vardag. Studien hade dock en sådan effekt då personal och anhöriga genast tog till sig de åsikter som ungdomarna kunde framföra. Samtalsmatta har också prövats i grupp tillsammans med unga personer som har utvecklingsstörning. Gruppen diskuterade och identifierade vilka faktorer som var viktiga när det gäller livsplanering och livsvärden (Watson, Cameron & Murphy, 2003). Deltagarnas reflektioner var att de kände sig osäkra från början eftersom de inte använt samtalsmatta tidigare, men att mattan var bra för att fundera över och planera för framtiden.

Personer som har kommunikativa och kognitiva funktionsnedsättningar har ofta begränsade möjligheter att delta i forskning. Detta beror på att det är svårt för personerna själva att formulera och verbalisera sina åsikter men också på att det är svårt och ovant för forskaren att tolka det som uttrycks. Brewster (2004) diskuterar samtalsmatta i förhållande till aspekter som är viktiga att tänka på när man intervjuar personer som har nedsatt kognitiv och kommunikativ förmåga och lite eller inget tal. Hur tolkar man personens svar och hur vet man att man tolkat rätt? Vilka ämnen, frågeställningar och bilder ska man välja och hur kan man göra den som ska intervjuas delaktig i detta urval? Om man är intresserad av en persons åsikter är det enligt Brewster viktigt att man låter personen göra flera mattor, inom samma och olika ämnen, vid flera olika tillfällen.

En människas möjligheter att uttrycka sina åsikter ska inte vara en engångsföreteelse, något som sker tillsammans med en person vid ett tillfälle, utan en process som pågår över tid och som knyter an till ett större livsperspektiv.

Precis som andra har personer med utvecklingsstörning emellanåt behov av samtalsterapeutisk kontakt. Samtalsterapi försvåras dock av begränsad språkförståelse och uttryckssvårigheter och ställer stora krav på såväl personen själv som terapeuten. För den som är intresserad av att använda samtalsmatta i terapeutisk verksamhet rekommenderas två studier av Bell och Cameron (2003, 2008). I den första studien beskrivs hur terapeut och logoped arbetar i par tillsammans med en ung kvinna, med grav utvecklingsstörning och nedsatt kommunikativ förmåga, för att göra en bedömning av kvinnans kunskap om kropp, relationer och sexualitet. Med hjälp av samtalsmatta fick man en tydlig bild av kvinnans kunskap och språkliga kompetens inom området. Den andra studien beskriver hur samtalsmatta kan underlätta när det gäller vilja och förmåga att tala om svåra saker. En ung kvinna med lindrig utvecklingsstörning, bra tal och god språklig och kommunikativ förmåga, men som var ovillig att tala om saker som påverkade henne negativt, kunde med hjälp av mattan beskriva sin situation och sina önskemål om förändring. Kontaktpersoner och andra som ansvarade för kvinnan kopplades in och redan genomförda samtalsmattor användes som underlag till mer omfattande förändringar i kvinnans liv.

Samtalsmatta har också visat sig vara en värdefull metod för personer som har afasi (Murphy, 2000) och för personer som har demens (Murphy, Gray, Cox, van Achterberg & Wyke, 2009). För personer som har demens, närstående och vårdpersonal är kommunikation ofta ett centralt problem. Problemen kan t.ex. handla om att grundläggande samtalsstrategier såsom att skapa och upprätthålla kontakt inte fungerar eller att det är svårt att initiera och utveckla samtal kring ett specifikt ämne utan att tappa tråden, distraheras av annat i omgivningen, repetera o.s.v. Murphy m.fl. har prövat om samtalsmatta kan göra kommunikation mellan personer med demens och deras samtalspartners mer effektiv och resultaten var mycket positiva. Totalt 31 personer med olika typ och grad av demens deltog i studien och samtal under tre olika betingelser jämfördes; samtal med samtalsmatta, strukturerat samtal och vanlig konversation. Det visade sig att samtalsmatta förbättrade kommunikationen. Deltagarna gav mer uttömmande och tillförlitliga svar när samtalsmatta användes än i övriga två samtalsformer. När samtalsmatta användes var det enklare för deltagarna att hålla sig till

ämnet och upprätthålla samtal under längre tid. I och med att man använde bilder och att bilderna låg kvar på mattan under samtalet fungerade mattan också som minnesstöd. Personer som hade lindrig och måttlig demens hade mycket god hjälp av samtalsmatta. En del av de som hade grav demens, men inte alla, hade också behållning av mattan.

Samtalsmatta som stöd för äldre personer med kommunikationssvårigheter till följd av stroke, demens och hörselnedsättning har också beskrivits av Murphy, Tester, Hubbard, Downs och MacDonald (2005). Även här var resultaten positiva. Med hjälp av samtalsmatta fick deltagarna möjlighet att samtala om hur de ville spendera sin tid i boendet d.v.s. vilka aktiviteter de tyckte om och inte tyckte om, vad de tyckte om kontakter och relationer med andra människor t.ex. personal, andra i boendet och vänner, och hur de uppfattade boendemiljön. De fick också möjlighet att berätta saker om sig själva som de upplevde som viktiga t.ex. hälsoaspekter, privata ägodelar och utseende. Artikeln, och även filmer som säljs via AKK-enheten vid Stirlings universitet, ger en bra bild av hur värdefullt det kan vara för äldre med kommunikationssvårigheter att samtala med stöd av bilder.

Samtalsmatta har även använts för att undersöka hur vårdpersonal och personer med kommunikationssvårigheter ser på kommunikation (Murphy, 2006). Med hjälp av fokusgrupper undersöktes hur personer som arbetar inom sjukvård talar med personer med kommunikationssvårigheter om hälsa och sjukdom. Parallella fokusgrupper hölls tillsammans med vuxna som hade utvecklingsstörning och med vuxna som hade afasi. Frågeställningarna för dessa grupper var hur det fungerade att prata om hälsa och sjukdom med personal inom sjukvården och vilka faktorer som underlättade respektive försvårade kommunikation. I de senare fokusgrupperna användes samtalsmatta och endast resultat som har med mattan att göra redovisas här. Både deltagare med utvecklingsstörning och afasi tyckte att samtalsmatta underlättade diskussion i gruppen. Man uttryckte att det blev enklare både att reflektera över egna erfarenheter och att lyssna och förstå andras upplevelser. Samtalsmatta gjorde det också enklare att ge adekvat feedback till den som talade; att hålla med och att inte hålla med om vad andra i gruppen tyckte. Murphy och Cameron (2006) har med hjälp av samtalsmatta kartlagt hur personer med omfattande kommunikationssvårigheter och personal upplever att det fungerar att kommunicera inom akutsjukvård.

Bornman och Murphy (2006) har skrivit en artikel om hur samtalsmatta kan användas i målsättningsarbete. Utifrån ICF-komponen-

ten ”aktiviteter och delaktighet” ges förslag till ämnen, frågeställningar och visuella skalor. Artikeln innehåller också beskrivningar av hur samtalsmatta använts för att sätta mål tillsammans med två vuxna personer med förvärvad hjärnskada.

Murphy har forskat vidare om samtalsmatta och disputerar 2010 med avhandlingen *Talking Mats: A Study of communication difficulties, feasibility and effectiveness of a low-tech communication framework*.

Sverige

Samtalsmatta vid Taltjänst i Västerås

Taltjänst är en tolkverksamhet för personer med tal-, röst- och språksvårigheter och finns på flera orter i Sverige. Taltjänsttolken kan delta i telefonsamtal, möten och andra viktiga vardagsaktiviteter som t.ex. sjukhusbesök och kontakter med myndigheter. Inför ett uppdrag lär tolken känna personen och hans eller hennes sätt att kommunicera. Man går tillsammans igenom och planerar det personen behöver hjälp med. Tolken förhåller sig neutral till ämne och situation och stöttar genom att förtydliga och upprepa det personen säger och genom att förklara på ett sådant sätt att personen förstår. Taltjänst är ett mycket gott stöd för personer med kognitiva och kommunikativa svårigheter när det gäller möjligheten att uttrycka åsikter, i såväl tal som skrift.

Under 2003 genomförde taltjänst i Västerås ett projekt där man provade samtalsmatta i tolkarbetet. Projektet presenteras i rapporten *Talande mattor och tolkrollen* (Malm & Forsmark, 2004). Rapporten kan laddas ner från landstinget i Västmanlands webbplats www.ltv.se. Syftet med projektet var att undersöka möjligheten för taltjänsttolkar att åta sig uppdrag för personer som har mycket omfattande kommunikationssvårigheter. Man ville besvara följande frågor:

- Är det möjligt att på ett professionellt sätt använda talande mattor i tolksituationer?
- Kan talande mattor göra det möjligt för taltjänsttolkar att åta sig uppdrag för personer med grava kommunikationshinder?
- Ökar talande mattor möjligheten för personer med kommunikationshinder att bli delaktiga i samtal?
- Kan man genom att fokusera på ett ämne komma åt fler detaljer?

Intervjuer gjordes med åtta personer i olika åldrar och varierande kommunikationsnedsättning kopplat till de medicinska diagnoserna; stroke, cerebral pares, Downs syndrom och utvecklingsstörning. Personerna intervjuades vid fyra tillfällen. Exempel på ämnen som personerna valde att prata om var "testamente", "vårdplanering", "talböcker", "känslor kring att mannen pratar över huvudet på mig", "önskan att få åka till sommarstugan", "inköp av dator", "flytt från gruppboende till eget boende", "god man", "sex", "känslor kring besvikelse över hur en son agerar", "rehabcenter utomlands" och "förberedelse för besök på hörcentral".

Författarna anser att samtalsmatta (författarna kallar metoden talande mattor) utan tvivel kan användas som stöd i ett samtal eller i en intervjusituation. Som taltjänsttolk får man inte dokumentera vad som sägs och det går inte att utläsa av en samtalsmatta vilka frågor som ställts. Man måste därför vara försiktig så att mattan inte feltolkas. För att kunna använda samtalsmatta i tolkuppdrag krävs enligt författarna att personen med kommunikationsnedsättning förstår instruktioner, kan tolka bilder, har förmåga att klart och distinkt göra val och kan bekräfta att tolkningen är rätt.

Vid den sista intervjun tyckte man sig se större delaktighet och en högre grad av självbestämmande hos de intervjuade. Enligt författarna blev det, när samtalsmatta användes, lättare för deltagarna att fokusera på och ta upp fler aspekter av ett ämne än de annars hade kunnat göra. Samtalsmatta används numera inom flera olika taltjänstverksamheter i Sverige.

Helsingborgsprojektet

Under 2007 och 2008 arbetade logoped Margareta Fjelner och arbetsterapeut Maria Gelberg vid barn- och ungdomshabiliteringen i Helsingborg med ett projekt kring metoden samtalsmatta. Projektets syfte var att pröva att samtala kring de nio domänerna inom ICF-komponenten "aktiviteter och delaktighet" med hjälp av samtalsmatta och att utvärdera arbetssättet (författarna använder begreppet talande mattor). Nio barn och ungdomar i åldrarna 9–18 år deltog i projektet. En kartläggning av deltagarnas upplevelser kring aktiviteter och delaktighet gjordes. I samband med samtalen utarbetades en mängd bilder att använda i kartläggningen. Samtalen filmades och mattorna fotograferades. Därefter utvärderades metoden av deltagarna själva och av projektledarna.

Erfarenheterna var positiva. Metoden ansågs öka den unges delaktighet i samtalet. Det blev enklare för barnen och ungdomarna att

komma fram till vad de tyckte och de fick ett redskap som gjorde att de kunde minnas sina åsikter. Bilderna på mattorna var ett bra visuellt minnesstöd. Mattorna fungerade som underlag för önskan om förändring och användes i en situation där barnens, ungdomarnas och föräldrarnas perspektiv möttes. Bilderna visade och gav tyngd åt de ungas åsikter. Projektledarna anser att metoden hjälpte till att få igång och gav struktur till samtalen. Barnen och ungdomarna uppskattade arbetssättet. Projektet beskrivs i rapporten *Kartläggning med hjälp av Talande mattor* (Fjelner & Gelberg, 2008). Rapporten beställs via e-post habhjalp@skane.se.

Samtalsmatta i daglig verksamhet

Magisteruppsatsen *Samtalsmatta som redskap för att utarbeta individuella aktivitetsprogram i daglig verksamhet: Kartläggning, utveckling och utvärdering* (Johansson & Konno Karlsson, 2007) genomfördes som ett kliniskt utvecklingsprojekt parallellt med föreliggande projekt. Projektets huvudsakliga syfte var att öka möjligheterna till aktivitet, självbestämmande och delaktighet i en daglig verksamhet. Ett annat syfte var att erbjuda personalen i verksamheten ökade möjligheter att kommunicera med deltagarna och på så sätt bättre förutsättningar att utforma verksamheten i enlighet med deltagarnas åsikter och behov.

Tre ur personalen och tre vuxna deltagare med omfattande funktionsnedsättningar fick lära sig metoden samtalsmatta. Mattan användes sedan för att utveckla och utvärdera individuella aktivitetsprogram. Samtalsmatta användes också för att utvärdera vad deltagarna tyckte om att medverka i projektet. Totalt hölls 49 träffar med deltagare och personal, 38 av dessa var intervjuer med samtalsmatta; 6 i samband med inledande kartläggning av aktiviteter, 25 i samband med utveckling av deltagarnas aktivitetsprogram och 7 i samband med utvärdering. Deltagarna bestämde själva vilka bilder de ville använda och valde då PCS (Mayer-Johnson, 1981–2006), trots att de annars kommunicerade med bliss. Den visuella skalan innehöll bilder för begreppen ”positivt – sådär – negativt”. Deltagarna var stundtals mycket svåra att tolka. För att undvika missförstånd placerades en bild för begreppet ”förvirrad” längst ner till höger på mattan. Denna bild kunde deltagarna peka på om de inte förstod frågan eller om de av andra anledningar inte ville svara.

Med hjälp av samtalsmatta fick deltagarna personliga aktivitetsprogram som återspeglade deras egna önskemål. En del av önske-

målen var oväntade och skapade givande diskussioner i personalgruppen. Deltagarna tyckte om samtalsmatta som metod och uppskattade att få uttrycka sina åsikter. Personalen upplevde att man fått ett redskap som på ett enkelt sätt ökade delaktighet och möjligheter till självbestämmande. Personalen uttryckte dock att man behövde gott om tid och en hel del övning för att lära sig metoden. Inledningsvis var det enligt personalen svårt att ställa öppna frågor. Andra intressanta ”fynd” i projektet har att göra med själva intervjusituationen. Deltagarna i projektet var inte vana att uttrycka sina åsikter och särskilt inte till främmande personer. Deltagarnas svar blev mer nyanserade och ”fylliga” när personal som de kände väl, och som kunde ställa relevanta följdfrågor, intervjuade än när författarna genomförde intervjuerna. En effekt av projektet är att man inom den aktuella verksamheten blivit mer uppmärksam på deltagarnas kommunikativa behov, brister och möjligheter och att man förändrat verksamheten därefter.

Samtalsmatta för personer med Huntingtons sjukdom

Ytterligare ett magisterarbete om samtalsmatta har genomförts med handledning från projektet: *Samtalsmatta som kommunikationsstöd för personer med Huntingtons sjukdom* (Sahlin & Sundin, 2008). I detta arbete jämfördes samtal med samtalsmatta med två andra typer av samtalsformer, samtal utifrån en förutbestämd struktur och ostrukturerat ”vanligt” samtal för personer som har Huntingtons sjukdom. Studiens upplägg liknar det som användes av Murphy, m.fl. (2009). Syftet med det svenska arbetet var att se om personer som har Huntingtons sjukdom kommunicerade effektivare med samtalsmatta än i andra typer av samtal. För att mäta kommunikationseffektivitet användes den skotska skalan EFFC – *Effectiveness Framework of Functional Communication* (Murphy & Cameron, 2006; Cameron, Murphy & Cuhusac, 2008). Faktorer som mäts med EFFC är bl.a. deltagarens förståelse för samtalsämnet, deltagarens engagemang gentemot samtalspartnern, deltagarens förmåga att hålla sig till ämnet och samtalspartnerns förståelse av deltagarens åsikter.

Fem personer med Huntingtons sjukdom intervjuades i de tre samtalsformerna. Varje intervju utgick från tre olika ämnen: ”aktiviteter/intressen”, ”personlig information” och ”kommunikation” och till varje samtalsämne hörde 10–12 frågeställningar. Varje intervju videofilmades och analyserades kvantitativt och kvalitativt.

Samtalsmatta ökade kommunikationseffektiviteten för personer med Huntingtons sjukdom. Man kunde också se att strukturerat

samtal, med tydlig frågeordning och muntligt stöd, gav effektivare kommunikation än vanligt samtal. Det visade sig också att kommunikationseffektivitet varierade med samtalsämne där ”aktiviteter/intressen” gav högre kommunikationseffektivitet än övriga ämnen. Kommunikationseffektiviteten var lägst för ämnet ”kommunikation”, oavsett samtalsform. Samtal med samtalsmatta tog som regel längre tid än strukturerat och ostrukturerat vanligt samtal, men bedömdes som sagt också som mer effektiva.

I uppsatsen görs även en kvalitativ analys där de olika deltagarnas respons på samtalsmatta beskrivs utförligt. Fördelarna med samtalsmatta var många och allt fångades inte upp av EFFC. Man såg ökad säkerhet i svar och minskad svarslatens hos deltagarna när samtalsmatta användes. Även deltagare som hade förhållandevis lindriga kommunikationssvårigheter uttryckte spontant att mattan underlättade samtal.

Resultaten från detta arbete är mycket lovande och har lett till fortsatt samarbete mellan DART och personer med Huntingtons sjukdom, assistenter och andra närstående. Arbetet har presenterats i internationella sammanhang och intresset för fortsatt utveckling av kommunikationsstödande åtgärder för personer med Huntingtons sjukdom är stort.

Samtalsmatta i forsknings- och utvecklingsarbete på DART

Inom forsknings- och utvecklingsverksamheten på DART, liksom inom ordinarie klientverksamhet, har samtalsmatta kommit att bli en självklar metod för ökad delaktighet.

Messa med symboler

Projektet ”Messa” med symboler – möjligheter för personer med kommunikativa och kognitiva svårigheter att använda SMS syftar till att öka möjligheterna för personer som har kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar att på ett självständigt sätt kommunicera via SMS. Sju ungdomar och vuxna har fått tillgång till de handdatorbaserade kommunikationshjälpmedlen Handifon och MicroRolltalk, båda med SMS-funktion. Samtalsmatta har använts för att diskutera och planera SMS-funktionen – innehåll och användning – med projektdeltagarna. Inledningsvis användes samtalsmatta för att kartlägga personernas önskemål och behov när det gäller att kunna skicka och ta emot SMS i olika aktiviteter.

Aktiviteterna hörde samman med följande ICF-baserade områden: ”arbete och utbildning”, ”hemaktiviteter”, ”personlig vård”, ”fritid

hemma”, ”fritid ute” och ”förflyttning”. Till aktivitetsområdet ”hemaktiviteter” hörde t.ex. aktiviteten ”handla”. Personen fick frågan ”När det gäller att skicka SMS om att gå och handla – t.ex. Jag vill gå och handla/vad ska jag köpa – vad tror du om det?”. Deltagaren placerade bilden av aktiviteten ”handla” under den bild i den visuella värderingsskalan som bäst stämde överens med hans eller hennes önskemål och behov. Genom att gå igenom ett stort antal för personen relevanta aktiviteter inom de olika aktivitetsområdena fick personen själv och andra en bild av personens SMS-behov.

Kartläggningen följdes av fortsatt arbete med samtalsmatta. Varje deltagare fick koppla samman de aktiviteter som värderats som viktiga när det gäller SMS med bilder på olika kommunikativa funktioner t.ex. *att fråga* – ”Vad ska jag handla?”, *att uttrycka social närhet* – ”grattis på namnsdagen”, *att uppmana* – ”Ring mig!”, med bilder på olika personer. På det här sättet planerades vilka ord, fraser och meddelanden som skulle läggas in i respektive deltagares hjälpmedel och vilka personer som skulle läggas in i hjälpmedlets adressbok. De diskussioner som fördes i samband med att man använde samtalsmatta låg också till grund för individuella mål när det gällde användandet av SMS. Stödpersonerna och de flesta av deltagarna har tyckt om att använda samtalsmatta (Mattsson Müller, 2009). Mattan har gjort det möjligt att fokusera på detaljer och att tydliggöra och ge deltagarna konkreta förslag på SMS-vokabulär.

Komm-A

Det övergripande målet med projektet ”Komm-A” – *Kommunikation med stöd av kommunikationsbok för personer med afasi* är att förbättra möjligheterna för personer med afasi att kommunicera och vara delaktiga i samhället med hjälp av en kommunikationsbok. I projektet utvecklas bl.a. mallar till olika typer av kommunikationsböcker och metodik för hur kommunikationsböckerna ska utformas, användas och utvärderas. Projektet är indelat i två delar; en modell för att arbeta med kommunikationsbok inom ramen för klinisk verksamhet samt en modell för att arbeta med kommunikationsbok inom ramen för en cirkel/gruppverksamhet i förenings- och/eller studieförbundsregi.

Samtalsmatta har kommit att spela en mycket central roll i projektet. Den kliniska delen av projektet involverar personer med afasi, deras närstående och logopedier. Kommunikationsböcker till personer som har afasi utvecklas och utvärderas. Samtalsmatta används av logopederna tillsammans med personen med afasi och dennes

närstående för att kartlägga vilka aktiviteter och samtalsämnen som är viktiga för personen, hur samtal med olika partners fungerar, och för att kartlägga hur själva samtalssituationen fungerar. I kartläggnings- och utvärderingsarbetet har man använt visuella skalor med värderingsbilder som representerar begreppen ”bra – dålig” och ”viktig – oviktig”. Värderingsskalorna har med andra ord utformats för att passa de ämnen och frågor som diskuterats.

I cirkeldelen används samtalsmatta för att utvärdera vad personer som har afasi tycker om hur boken introducerats och vad de tycker om bokens innehåll, användningsområden och användbarhet. Enligt de medverkande logopederna är samtalsmatta givande för den typ av kartläggning som gjorts i projektet. Några av logopederna påpekar att när man använt samtalsmatta har personer som har afasi kunnat uttrycka saker som annars inte hade kunnat komma fram.

AEGIS

AEGIS Open Accessibility Everywhere: Groundwork, Infrastructure, Standards är ett internationellt projekt som syftar till att utveckla verktyg som gör att datorer och mobiltelefoner, och till dessa relaterade aktiviteter och tjänster som Internet, e-post, chatt och andra interaktiva funktioner, ska kunna användas av alla. I projektet diskuteras och prövas olika funktioner, anpassningar och hjälpmedel tillsammans med personer som har olika funktionsnedsättningar. Även personer som har omfattande kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar intervjuas med syfte att ta reda på hur de vill att datorer och mobiltelefoner ska fungera. I dessa intervjuer används samtalsmatta när så är lämpligt.

Magisterarbeten i logopedi

Samtalsmatta har även använts som kartläggnings- och utvärderingsmetod i följande magisterarbeten i logopedi: *Skrivträning med bild- och ljudåterkoppling i ett dynamiskt kommunikationsprogram – Fallstudie av en nioårig pojke med autism* (Kling & Thörnqvist, 2006) och *Ökad aktivitet och delaktighet vid engelskainläring med stöd av AKK – En fallstudie av ett barn i grundskolan* (Fransson & Schmidt, 2007). I den första studien används samtalsmatta för att få en uppfattning om ett barns inställning till olika former av läsande och skrivande före och efter intervention. Genom att jämföra samtalsmattor som lagts före och efter intervention fick man en tydlig bild av hur barnets inställning till olika läs- och skrivaktiviteter förändrats under de tre månader interventionen pågick. Som exempel

kan nämnas att pojken placerade ”att stava” under negativt före intervention och under positivt efter intervention.

Den andra studien handlar om hur en nioårig flicka med grav tal- och språkstörning med hjälp av olika kommunikationsstödjande åtgärder kunde delta bättre i engelskundervisningen i skolan. Såväl flickan själv som personer i hennes omgivning deltog i utvärderingsarbetet. Flickan fick med hjälp av samtalsmatta och en visuell skala innehållande begreppen ”gillar – kanske (varken eller) – gillar inte” värdera engelskundervisningens olika delar. Exempel på frågeställningar var ”att prata på lektionen” och ”att svara på frågor”. Även i denna studie bidrog samtalsmatta till ökad delaktighet då barnets egna åsikter och upplevelser om förändring efterfrågades och synliggjordes. Flera av de moment som flickan inte gillade vid studiens start upplevdes efter tre månaders intervention som mer positiva. Lika viktigt var det att man utifrån flickans placering av bilder på mattan blev uppmärksam på att det fortfarande var svårt för henne att förstå engelska på lektionerna.

Läs mer om DARTs projekt på www.dart-gbg.org. Här kan du också ladda ner ovan nämnda magisteruppsatser.

Svenska erfarenheter av samtalsmatta

Svenska erfarenheter av samtalsmatta

Hur används då samtalsmatta i olika svenska verksamheter och hemmiljöer och hur tycker man att det fungerar? I alla sammanhang där projektet presenterats har det funnits ett stort intresse för samtalsmatta. I det här avsnittet berättar vi om erfarenheter som delgivits oss via enkäter, intervjuer, filmer och seminarier. Vi besvarar också en del av de frågor som ställts till oss under projektets gång och tipsar om saker som är bra att tänka på.

Enkätundersökningen

Av de 175 personer som besvarade enkäten var det 57 som använde samtalsmatta; logoped, arbetsterapeut, pedagog, föräldrar, rådgivare, hjälpmedelskonsulenter, taltjänsttolkar och kuratorer. Av de 118 personer som inte använde samtalsmatta var det flera, 71 personer, som hade hört talas om metoden.

Flera av de som använder metoden gör det sparsamt, någon gång då och då, men i enkätaterialet återfinns också ett par mycket flitiga användare, personer som använder samtalsmatta varje vecka eller till och med dagligen.

Exempel på verksamheter där samtalsmatta används ofta är gymnasiesärskolan i Ludvika, Team Munkhättan på Munkhätteskolan i Malmö, Taltjänst i olika delar av landet, Barn- och ungdomshabiliteringen i Helsingborg, Resursverksamheten inom Barn- och ungdomshabiliteringen i Göteborg och Södra Bohuslän, Hjärnskadecenter i Stockholm och DART vid Regionhabiliteringen i Göteborg.

Många anser sig använda en modifierad version av metoden vilket förmodligen beror på att det tidigare inte funnits utbildningsmöjligheter i Sverige. Man har börjat använda samtalsmatta efter att ha fått metoden demonstrerad för sig av kollegor, i samband med konferenser, på kommunikations- och dataresurscentra, via taltjänst, genom informationsfilmer, genom att läsa på nätet och genom faktiska utredningar på DART. Ett par personer har gått kurser i Skottland. En del har provat att använda samtalsmatta men har se-

På gymnasiesärskolan i Ludvika används samtalsmatta ofta

dan slutat eftersom man känt sig osäker på hur man egentligen gör. Många vill börja använda samtalsmatta men har helt enkelt inte tid att sätta sig in i hur man gör. Flera föräldrar och syskon till personer med funktionsnedsättning svarade i enkäten att man önskade att deras barn och syskon skulle få möjlighet att använda samtalsmatta och bad projektet utbilda personal i olika boenden.

Sammanfattningsvis kan man av enkätsvaren konstatera att det finns ett stort intresse, både hos personal och anhöriga, att lära mer om samtalsmatta men att många inte kommit igång. Undersökningen genomfördes 2007 och vi vet att situationen ser annorlunda ut idag, två år senare. Intresset för samtalsmattekurserna är stort och seminariedeltagare har berättat om ökad användning av samtalsmatta i olika typer av verksamheter och aktiviteter.

En metod för barn, ungdomar och vuxna

Under projekttiden har vi fått veta att samtalsmatta används tillsammans med barn, ungdomar och vuxna med medfödda och förvärvade skador och olika typer av funktionsnedsättningar och funktionshinder. Spridningen när det gäller verksamheter är stor. Samtalsmatta används inom habilitering, skola, daglig verksamhet, olika resurscentra, stöd- och hjälpmedelsverksamheter, taltjänst, särskilda boendemiljöer för vuxna och i hemmiljöer.

Samtalsmatta används tillsammans med personer som har lindriga till omfattande kognitiva svårigheter, koncentrationssvårigheter och/eller tal-, språk och kommunikationssvårigheter. Vi vet att personer i olika åldrar med bland annat följande diagnoser använder samtalsmatta: cerebral pares, Downs syndrom, utvecklingsstörning, Retts syndrom, grav språkstörning, verbal apraxi, autism, selektiv mutism, Aspergers syndrom, Tourettes syndrom, ADHD, afasi, dysartri, amyotrofisk lateralskleros (ALS) och Huntingtons sjukdom.

Samtalsmatta är vanligast förekommande i verksamheter där man redan arbetar mycket med bilder. Personer som arbetar inom habilitering, skola och daglig verksamhet berättar att de använder samtalsmatta tillsammans med "alla" som kommunicerar med bilder på grund av begränsad uttrycksförmåga eller begränsad språkförståelse.

Personer som använt samtalsmatta tillsammans med barn, ungdomar och vuxna som har autismspektrumstörning och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har övervägande positiva erfarenheter. Andra har vittnat om att samtalsmatta överlag, oavsett grundproblematik, fungerar mycket bra för personer som har svårt att koncentrera sig, fokusera och hålla sig till ämnet.

Hampus berättar vad han inte tycker om

Hampus var nio år när samtalsmatta introducerades i skolan. Han gillar att berätta vad han tycker om och inte tycker om att göra i skolan och på fritiden. Hampus lärare tycker att hon med hjälp av samtalsmatta har fått en mer detaljerad bild av vad Hampus själv vill. Om Hampus får ökade möjligheter att säga vad han tycker och tänker om olika saker ökar också hans möjligheter, nu och i framtiden, att ha inflytande över sitt eget liv. Målet är självbestämmande och detta mål måste man börja arbeta med tidigt.

En logoped påpekade att ”graden av upplevda svårigheter inte hörs i talet” och att samtalsmatta fungerar bra även för barn med till synes lätta talsvårigheter. En pedagog har berättat att samtalsmatta fungerar bra för en pojke som talar otydligt och mycket långsamt; mattan förtydligar och snabbar upp hastigheten i kommunikationen. Personer som har Huntingtons sjukdom och relativt välfungerande tal har också berättat att samtalsmatta underlättar kommunikation. Bilderna på mattan fungerar som stöd för minnet och skapar struktur så att det blir enklare att svara, kommentera och upprätthålla samtal.

Samtalsmatta har också använts tillsammans med barn utan kognitiva och kommunikativa svårigheter t.ex. tillsammans med barn som har dysmeli, för att planera och sätta mål för egen träning. Personalen upplevde att barnen blev mer motiverade i både målsättningsarbetet och den faktiska träningen när man använde samtalsmatta.

Andra intressanta användargrupper som nämnts, för vilka samtalsmatta tycks minska kraven och fungera på ett avlastande sätt i samtalet, är barn som är mycket blyga, barn som har svårt att mobilisera ord och barn med två eller fler språk. Samtalsmatta har också varit ett bra komplement i samtal med personer som haft traumatiska upplevelser. Det tycks vara enklare för dessa personer att uttrycka sina åsikter med bilder än med talade ord.

Att döma av de kontakter vi haft med personal, anhöriga och personer med funktionsnedsättning under projekttiden verkar det inte finnas några egentliga restriktioner när det gäller vem man använder samtalsmatta med. Det verkar snarare vara så att man inom olika verksamheter upptäckt att samtalsmatta är bra för fler än man från början trodde och att användargruppen utvidgats allteftersom. Ett undantag är personer med mycket svår utvecklingsstörning. Enligt Murphy och Cameron (2006) är benämningsförmåga inte ett krav för att en person ska kunna använda samtalsmatta. Forskning och klinisk erfarenhet visar dock att personer som inte förstår två nyckelord i ett talat yttrande har svårt att använda samtalsmatta.

Detta ska dock inte ses som en definitiv regel, särskilt inte eftersom det ibland kan vara svårt att bedöma en persons egentliga förståelse för talat språk. Det allra viktigaste är att man anpassar samtalsämne och språk till personens nivå och intresseområden (se t.ex. Cameron & Murphy, 2002). Efter ett par gånger märker man om samtalsmatta fungerar eller inte. Man får självklart inte "utsätta" en person för samtalsmatta om han eller hon inte klarar av det trots flera försök med konkreta, neutrala och engagerande samtalsämnen.

Samtalsmatta i grupp

De flesta använder samtalsmatta i enskilda samtal, endast ett fåtal personer har berättat om användning av samtalsmatta i grupp. Vi vet dock att samtalsmatta används i samtals- och diskussionsgrupper inom habilitering, gymnasiesärskola, daglig verksamhet och i grupper för personer med Huntingtons sjukdom. Från flera av dessa verksamheter rapporteras positiva resultat. Samtalsämnet blir tydligt för alla i gruppen. Egna och andras åsikter och värderingar tydliggörs och diskuteras. Att använda samtalsmatta tillsammans med flera andra personer kan vara ett viktigt steg på vägen mot inflytande och självbestämmande. Man tvingas förhålla sig till och reflektera

Julia, Inti och Inger använder ofta samtalsmatta tillsammans

över att andra tycker annorlunda än jag, det vill säga man kan tycka på olika sätt, även jag!

På gymnasiesärskolan i Ludvika används samtalsmatta ofta i par eller grupp. Man diskuterar vad man tycker och tänker om olika saker, planerar och utvärderar gemensamma aktiviteter. När samtalsmatta används i par eller större grupper för att fatta beslut om vad man ska göra tillsammans måste man bemöta andra på ett annat sätt än man kanske är van vid. Man blir medveten om att andra vill ha ordet, man måste vänta på sin tur och man måste säga vad man tycker och tänker inom rimlig tid. Det blir tydligt att man också förväntas bidra och ta sin tur i samtalet. Framförallt är det ett sätt att upptäcka att man ibland måste kompromissa. Att kunna kompromissa är en viktig kommunikativ och mellanmänsklig funktion som också påverkar möjligheten till fortsatt socialt samspel och delaktighet i olika situationer.

Samtalsmatta i olika verksamheter och miljöer

I projektet har vi fått många exempel på hur samtalsmatta används i olika aktiviteter, verksamheter och miljöer. Sammanfattningsvis kan man säga att samtalsmatta används för kartläggning och planering, målsättning och utvärdering av olika slag. Samtalsmatta används också för att ”småprata” kring olika ämnen och för att lära känna en person. Syftet är alltid att ta reda på vad en person tycker, tänker och känner när det gäller saker som är viktiga i personens liv.

I detta avsnitt sammanfattar vi hur samtalsmatta används av de personer vi kommit i kontakt med i projektet. Det är viktigt att komma ihåg att de olika användningsområdena ofta går in i varandra. I samband med kartläggning lär man till exempel känna en person, åtminstone i förhållande till de områden man kartlägger. Likaså är utvärdering del av planering eftersom utvärderingen visar vad man bör tänka på i fortsättningen.

Habilitering och rehabilitering

Inom habilitering och rehabilitering används samtalsmatta ofta i samband med kartläggning, planering av habiliteringsinsatser och fastställande av individuella mål och målplaner. Samtalsmatta är en bra metod för att identifiera möjligheter och problem och fungerar ibland som underlag till fortsatta bedömningar som exempelvis intervju och skattning med *COPM Canadian Occupational Performance Measure* (Law, Baptiste, Carswell, McColl, Polatajko & Pollock, 2005).

På barn- och ungdomshabiliteringen i Helsingborg har samtalsmatta blivit en självklar del av de kartläggningar man gör tillsammans med ungdomar. Genom att använda samtalsmatta får man en tydlig bild av vad ungdomen tycker om att göra och hur ungdomen ser på sin egen situation och vardag.

Erfarenheterna är att man genom att kartlägga med hjälp av samtalsmatta får ett mycket konkret underlag för översyn och planering av individuella habiliterings- och rehabiliteringsinsatser, ett underlag som bygger på barnets, ungdomens och den vuxnes egna åsikter. Flera personer har betonat vikten av samtalsmatta i samband med möten. Personer med kognitiva och kommunikativa svårigheter har begränsade möjligheter att delta i möten på ett fullvärdigt sätt. Genom att förbereda team- och planeringsmöten med samtalsmatta får personen en chans att i lugn och ro fundera över vad som ska diskuteras på mötet. Mattan kan sedan, med personens medgivande, tas med till möten med föräldrar, assistenter och annan habiliteringspersonal. De som arbetat på detta sätt berättar att möten som utgår från en färdiglagd matta utvecklas på helt andra sätt än man är van vid sedan tidigare. Åsikterna på mattan, presenterade i form av bilder, går inte att undvika. Redan från start, när mattan eller ett fotografi av denna läggs på bordet eller presenteras via PowerPointbilder, fokuserar mötet på barnets, ungdomens eller den vuxnes faktiska åsikter och önskemål. Det blir lättare att prioritera och utarbeta planer för fortsatta insatser.

Om personen vill kan man också genomföra ett mattsamtal på ett möte. Samtalsmatta blir då en metod där personen på ett mer direkt sätt kommer till tals och kan delta i samtal under mötet. Taltjänst berättar om en lyckad sådan användning av metoden. En taltjänsttolk blev ombedd att delta i utformandet av en habiliteringsplan för en tonårsflicka. Tolken träffade flickan vid ett separat tillfälle före mötet för att få veta vad hon ville diskutera. Det som var viktigt var bland annat vad hon skulle göra under sommaren. Tolken tog fram bilder och vid senare tillfälle genomförde man ett mattsamtal vid sittande möte på vuxenhabiliteringen. Det blev ett annorlunda möte för alla parter. Flickan deltog aktivt i sitt eget möte.

Flera habiliterings- och rehabiliteringsverksamheter tar nu fram bilder att använda för kartläggning, målsättning och utvärdering med samtalsmatta i förhållande till ICF. Att ta reda på personens egen syn på aktivitet och delaktighet, vem personen är och vad hon eller han har för intressen är en förutsättning för att man ska kunna arbeta vidare och sätta relevanta mål. Samtalsmatta används även

i det faktiska målsättningsarbetet och i utvärderingen av de satta målen. Andra typer av uppföljningar och utvärderingar, som inte utgår från specifika mål, genomförs också med hjälp av samtalsmatta, t.ex. utvärdering av:

- en persons åsikter i förhållande till en specifik insats, exempelvis en språklig bedömning
- olika gruppaktiviteter inom habilitering och rehabilitering
- hur dagliga aktiviteter fungerar i hemmet
- hur kommunikation fungerar i olika sammanhang.

Inom regionala habiliterings- och rehabiliteringsverksamheter och olika resurscentra används samtalsmatta ibland i samband med introduktionssamtal. Det är ett första sätt för barnet, ungdomen eller den vuxne att berätta om sig själv. I samband med längre sammanhängande utredningsperioder, som ibland kombineras med övernattning, används mattan för att exempelvis ta reda på:

- hur personen vill ha det under sin vistelse på den aktuella enheten
- vad hon eller han vill göra förutom att delta i olika bedömningar
- när bedömningar bäst genomförs
- vad personen vill träna
- hur hon eller han känner inför att delta i sjukhusklass.

Man utvärderar under utredningen och när utredningen avslutats.

En liten flicka som hade omfattande rörelsehinder och talsvårigheter skulle delta i habiliteringens intensivträningsprogram. Föräldrar och personal satte målen för träningsperioden men flickan kunde inte uttrycka vad hon ville. Med hjälp av samtalsmatta blev det mycket tydligt vad flickan prioriterade. Hon fick också möjlighet att visa vilka av aktiviteterna som hon gillade respektive inte gillade på avdelningen där hon skulle bo.

I samband med kommunikationsutredningar och utprovning av låg- och högteknologiska kommunikationshjälpmedel används samtalsmatta för att planera och utvärdera faktiskt utredning. Ämnen man diskuterar är t.ex.:

- hur kommunikation fungerar i olika aktiviteter och miljöer och tillsammans med olika människor
- personens åsikter om olika kommunikationsstödjande strategier och hjälpmedel
- möjliga användningsområden för olika hjälpmedel
- bilder och ord personen behöver och vill ha, eller tycker är onödiga.

Det är viktigt att ta reda på vad personen tycker om utredningen och hennes eller hans ställningstaganden i förhållande till det som bedömts och prövats. Det är också angeläget att få personens åsikter om hur utredningen genomförts. I dessa sammanhang bör man dock fundera noga på vad som är rimligt för en person att ta ställning till. Att ha åsikter om till exempel ett hjälpmedel som man har begränsad kunskap om och nästan ingen erfarenhet av att använda kan vara krävande och alldeles för svårt. En uppenbar risk, särskilt när det gäller personer som inte är vana att uttrycka åsikter, är att hon eller han svarar positivt. Det blir då svårt för samtalsledaren att avgöra vad det är personen svarar på. Personen kanske tror att hon eller han måste svara positivt för att få tillgång till hjälpmedlet.

Ibland kan samtalsmatta vara enda sättet att kommunicera med en person. En habiliteringspsykolog har använt samtalsmatta som en ingång för att få kontakt med en person som har selektiv mutism.

Arbetsterapeuter, logopedier, kuratorer och psykologer verksamma inom vuxenhabilitering berättar att de använder samtalsmatta för att:

- ta reda på vad en person behöver hjälp med
- planera aktiviteter att göra med ledsagare och andra stödpersoner
- planera inför framtiden när det gäller boende och sysselsättning
- få veta vad en person tycker om vuxenhabiliteringens verksamhet
- reda ut missförstånd, ibland med hjälp av taltjänsttolk
- kunna genomföra djupare samtal kring problem och lösningar på aktuella problem
- en person ska få öva sig i att reflektera, värdera och uttrycka åsikter

- förtydliga önskemål
- öka personens delaktighet i olika samtalssituationer
- få veta hur man bäst kommunicerar med en person
- få svar på specifika frågor
- småprata, för att det ger så mycket mer än samtal utan matta.

Inom vuxenhabiliteringen i Värmland har man använt samtalsmatta för att utvärdera en sommarkurs för vuxna personer som har omfattande rörelsehinder och utvecklingsstörning och som kommunicerar med hjälp av bilder. Kursledarna instruerade sina sjukgymnastkollegor, som inte deltagit i kursen men som kände deltagarna väl, att genomföra utvärdering av kursens olika moment och organisation med hjälp av samtalsmatta. De fem deltagarna hade många åsikter om kursen och på frågan om det var något mer de ville tillägga gavs kommentarer som:

”kände mig glad under dagarna”

”utflyktsdagen innehöll för mycket praktiskt och för lite roligt, blev trött”

”roligt att träffa vänner”

”roligt att komma, jobbigt att åka hem”

”vill träffa kurskompisarna fler gånger”

”bra att vara ensam ibland utan assistenten och att prata med nya människor”

”jag saknade min bästa kompis”

”tråkigt att jag inte fick något pris, jag vann ingen tävling”

”

51

Sjukgymnasterna uttryckte stor förvåning över deltagarnas åsikter och det säkra sätt dessa framfördes på med hjälp av samtalsmatta.

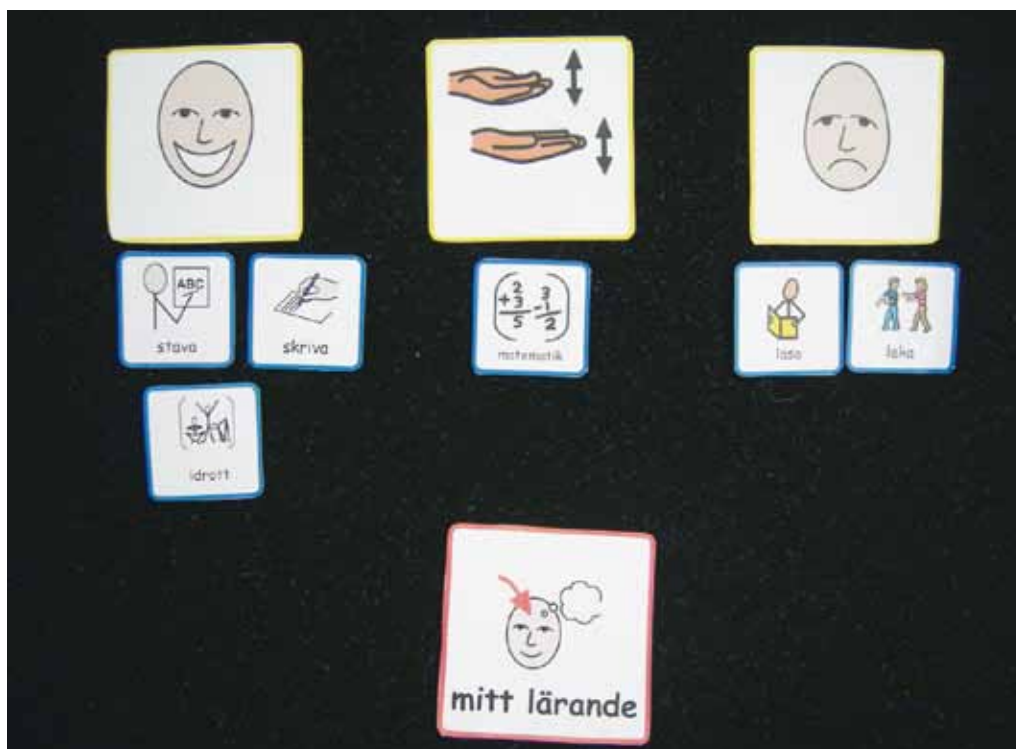
På Hjärnskadecenter i Stockholm ges råd och stöd till personer som drabbats av hjärnskada och till närstående. Samtalsmatta används i samband med utredning av sväljningssvårigheter, när man diskuterar personens önskemål och prioriteringar generellt, i samtal om utförande av dagliga aktiviteter, för att planera ord och bilder till kommunikationshjälpmedel och vid genomgång av utredningsresultat.

På DART används samtalsmatta också i samband med utvärdering av studiebesök och kurser. På detta sätt får personer som arbetar med funktionshinder, men som själva inte har kognitiva och kommunikativa svårigheter, en "hands-on-upplevelse" av hur bilder förenklar och förtydligar.

Skola

Inom grundskola, grundsärskola och gymnasiesärskola används samtalsmatta av pedagoger tillsammans med elever enskilt, i par och i grupp. Precis som inom habilitering och rehabilitering används samtalsmatta för kartläggning, planering, målsättning, utvärdering och uppföljning. Mer specifikt används samtalsmatta tillsammans med elever som har kognitiva och/eller kommunikativa svårigheter för att:

- planera och utvärdera temaarbeten
- planera och utvärdera innehåll och upplägg i eget arbete
- få en bättre bild av elevens kunskapsbehov
- planera, strukturera och utvärdera en lektion
- planera och utvärdera skoldagen
- planera och utvärdera olika aktiviteter såsom studiebesök, utflykter, öppet hus, marknader, att gå och handla (vart man ska gå, vad man ska köpa)
- planera och utvärdera terminen
- planera och utvärdera skolåret
- förbereda, genomföra och utvärdera utvecklingssamtal och möten om individuella utvecklingsplaner
- utvärdera olika insatser i skolan, t.ex. bedömningar
- planera och utvärdera insatser för elever med grav språkstörning
- utvärdera hur kommunikation fungerar i skolan
- utvärdera kamratrelationer och andra sociala kontakter i skolan
- utvärdera aktiviteter inom hemvist och fritidsverksamhet
- utvärdera hur eleven trivs i skolan
- prata om och eventuellt planera vad eleven ska göra när skoldagen är slut t.ex. att bjuda någon på middag; tiden för middagen, vem som ska bjudas, vad man ska laga och dricka.

Samtalsmatta som gjorts av en elev i samband med ett utvecklingsamtal i skolan

Möjligheterna när det gäller samtalsmatta i skolan är stora och innefattar aspekter som elevinflytande och demokrati.

”Vi lägger mycket kraft på att med hjälp av samtalsmatta och andra metoder ge de elever som har kognitiva och kommunikativa svårigheter möjlighet att påverka innehållet i sitt eget arbete, att vara med och påverka sin situation på skolan, att framföra önskemål och att vara med och planera verksamheten i stort – det är detta som är elevinflytande och demokrati i skolan.”

”

Två skolor rapporterar om gott samarbete med personal från andra verksamheter inom skolan, t.ex. fritids och köket.

”Det är bra för eleverna att samtalsmatta används i olika sammanhang, för olika syften och tillsammans med olika personer. Detta ökar elevernas möjligheter att påverka på olika håll i skolan. Samtalsmatta blir en naturlig del av skoldagen.”

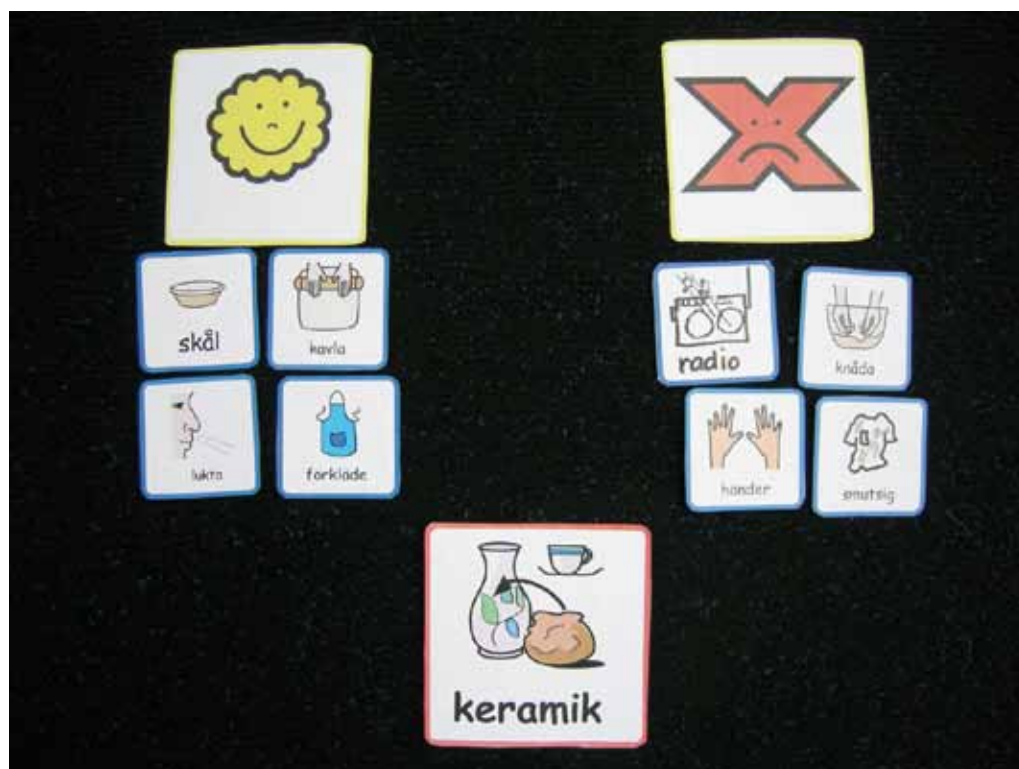
”

Daglig verksamhet

Personal som använder samtalsmatta i daglig verksamhet ser många användningsmöjligheter och säger att man bara är i början av utvecklingen.

Förutom att kartlägga behov, planera och utvärdera aktiviteter och individuella aktivitetsprogram används samtalsmatta i daglig verksamhet bland annat för att:

- få igång kommunikation när orden inte räcker till
- ge en person möjlighet att träna i att ”tycka”, att man får lov att tycka olika och att det inte är farligt
- vuxna personer som har utvecklingsstörning ska få en möjlighet att göra aktiva val och rangordna önskemål och behov
- få en uppfattning om intressen och förmågor utifrån deltagarens eget perspektiv
- komma åt känslor och önskningsar så att man kan utforma verksamheten utifrån personens önskemål
- förstå varför en person gör på ett visst sätt i en viss situation
- få veta vem en person vill umgås och samarbeta med i daglig verksamhet

Samtalsmatta som gjorts av en ung kvinna i daglig verksamhet

- reda ut vad olika åsikter och känslor beror på
- diskutera och planera läkarbesök och andra kontakter utanför daglig verksamhet
- få veta om en person trivs eller vill byta verksamhet och i sådana fall varför och till vad
- prata om och utvärdera aktiviteter en person deltagit i utanför daglig verksamhet, t.ex. folkhögskolekurs
- ur ett långsiktigt perspektiv kunna utvärdera verksamheten.

Vi har fått flera exempel på mycket lyckade användningar av samtalsmatta i daglig verksamhet. En vuxen man som har autism kunde med samtalsmatta beskriva vad som var fel i verksamheten. Man undersökte bland annat om det var någon person i gruppen som störde honom.

I en daglig verksamhet använder man samtalsmatta regelbundet inför läkarbesök och ser mycket goda resultat. Man diskuterar till exempel alltid ”var det onda egentligen sitter” innan personen träffar läkaren. Att ha förberett besöket på detta sätt underlättar mötet med läkaren.

I en planeringsgrupp inom daglig verksamhet i Malmö används samtalsmatta när en person ska välja daglig verksamhet, likaså om en deltagare inte trivs inom en verksamhet och vill byta uppgifter eller inriktning. Med hjälp av bilder av olika aktiviteter får man en bättre uppfattning om vad personen vill göra och hur.

Hemmiljöer och särskilda boenden

När samtalsmatta används av föräldrar och syskon i hemmet är syftet exempelvis att ta reda på vad barnet eller ungdomen tycker om att göra hemma och i andra miljöer på fritiden, vem de vill leka med, vad de tycker om att äta, vad som är bra och lätt och mindre bra och svårt i olika fritidsaktiviteter och i skolan.

En förälder till en pojke med Downs syndrom berättar att samtalsmatta underlättar när man vill tala om annat än här och nu. Samtalsmatta gör det möjligt att på ett konkret sätt hantera den mer abstrakta världen, andra miljöer, det som hänt och det som ska hända.

I hemmiljöer för vuxna vet vi att samtalsmatta används tillsammans med assistenter för att samtala om olika saker som exempelvis

Isabella säger vad hon tycker med hjälp av samtalsmatta

vad personen har gjort och tyckt om att göra tidigare i livet, vad personen vill ska hända inom den närmaste framtiden (t.ex. vad man ska laga för mat i dag, vad man ska göra i eftermiddag, i kväll och i morgon) och inom en mer avlägsen framtid, t.ex. nästa vecka och i sommar.

I särskilda boenden för vuxna används samtalsmatta av kontaktpersoner för att exempelvis diskutera vilka sysslor och aktiviteter en person anser är roliga och tråkiga och vad som fungerar bra och dåligt i boendet, i daglig verksamhet och i olika samhälleliga aktiviteter.

Inom taltjänst används samtalsmatta på olika sätt beroende på tolkuppdragets syfte och karaktär, och beroende på person. Samtalsmatta är ett sätt för tolken att lära känna en person, förstå hur man bäst kommunicerar med henne eller honom och förbereda tolkuppdraget. Uppdraget kan vara att delta vid sjukhusbesök, underlätta i kontakter med olika samhälleliga instanser (t.ex. Försäkringskassan) och förbereda planeringsmöten av olika slag.

Fler exempel på användningsområden och samtalsämnen ges i kommande avsnitt.

Fördelar med samtalsmatta – reflektioner från samtalsledare

Vi har frågat olika personer om fördelar med samtalsmatta. Fördelarna är många. Det som känns allra viktigast att lyfta fram är att många samtalsledare vittnar om att personer som använder samtalsmatta talar mer, vågar berätta mer och ger mer detaljerade svar. Kommentarer som ”barnen öppnar sig på ett annat sätt än de brukar”, ”samtalsmatta gör att vi äntligen kommer åt personen själv, inte bara assistenter och anhöriga” och ”även talande barn berättar mer spontant kring bilderna” från olika typer av verksamheter visar att samtalsmatta är en metod som möjliggör meningsfulla samtal och ökat inflytande för personer i olika åldrar med olika svårigheter. Samtalsledare anser att samspelet påverkas positivt och att samtalsmatta är bra både för personen själv och för samtalsledaren.

Reflektioner kring samspel handlar om att samtalsmatta gör att samtalet blir tydligt för båda parter. Det blir enklare att tillsammans hålla tråden i samtalet och att lägga till och ta bort information. Mängden samspel ökar och kommunikationen blir mer jämlik. Bägge parter är aktiva och det blir en annan balans i samtalet än vad både personen själv och samtalsledaren är vana vid. Man kan lätt ändra sig och rätta till felaktigheter och det blir enklare att uppnå ömsesidig förståelse. Flera personer har uttryckt att samtalsmatta är roligt; ”det är roligt att med så enkla medel kunna ha dialoger som är så viktiga”. Samtalsmatta upplevs också som ett trevligt sätt att mötas på. Mattan och bilderna är något som inte är känsligt, något utanför relationen som man kan laborera med tankemässigt, kommunikativt och fysiskt.

”Om man inte känner varandra så väl blir det inte lika krystat att placera en bild som att sitta öga mot öga och prata med en okänd person. Det blir ett sätt att göra något tillsammans, gemensamt fokus och delad uppmärksamhet i samtalet.”

”

Fördelar för personer som använder samtalsmatta

Samtalsmatta verkar göra det lättare för personer med kognitiva och kommunikativa svårigheter att både tänka och tala. När samtalsmatta används kan och vågar barn, ungdomar och vuxna prata om saker som de annars inte talar om. Mattan tycks ha en avdramatiserande effekt. Det är enklare för många att uttrycka åsikter med

samtalsmatta än utan. Syftet med samtalet blir tydligt och detta är säkert en viktig anledning till att samtalen ofta blir så bra.

Samtalsmatta är lika mycket ett tankeredskap som en metod för att uttrycka åsikter. Bilderna gör att det man talar om blir konkret. Bilderna verkar också fungera som stöd för minnet. Bilderna ligger på mattan och man kan "titta på det man tänker". Någon har sagt att bilderna "ger konkret delaktighet och fungerar som ett slags omedelbart kvitto i samtalssituationen". Möjligheterna till ökad medvetenhet om olika frågeställningars komplexitet förstärks. Personen tvingas reflektera och måste ta ställning till egna åsikter men får även möjlighet att tänka på saker på nya sätt. Man kan säga att tyckandet blir mer nyanserat; allt är inte bra eller dåligt, vissa saker känns positiva, andra mindre bra. Bilderna tydliggör vad man pratar om och vad man tycker och gör det lättare att fokusera på ämne och frågeställningar; det blir en tydlig struktur i samtalet. Bilderna ligger där de ligger. Detta verkar stimulera personer att komma på andra saker som måste sägas och gör också att det blir enklare att ändra åsikt. Flera personer berättar om ett mer nyanserat tyckande och djupare förklaringar när samtalsmatta används.

”

”Samtalsmatta är ett sätt att kunna uttrycka sin mening även om man har stora svårigheter att kommunicera. Jag känner många som jag inte hade kunnat genomföra kartläggning med om jag inte använt samtalsmatta.”

Genom att använda samtalsmatta visar man personen att hennes eller hans åsikter är betydelsefulla. Att bli tillfrågad om vad man tycker är ett första väsentligt steg mot inflytande och självbestämmande. Det är också svårt att förbise åsikter som uttryckts med samtalsmatta. Ökad delaktighet ses tydligt i samband med möten. En specialpedagog som arbetar med barn som har omfattande rörelsehinder och talsvårigheter berättar om många aha-upplevelser från annan personal och föräldrar i samband med att man förberett möten om elever med samtalsmatta. Det är svårt att undvika att ta hänsyn till det eleven uttryckt och bara genom att få möjlighet att säga sin åsikt får barnet mer kontroll över sin vardag. När omgivningen "ser" barnets åsikter blir det mindre prat över huvudet och fler frågor ställs direkt till barnet. Samtalsmatta är ett sätt att göra omgivningen uppmärksam på att det går att be personen ifråga om hennes eller hans åsikter. På detta sätt ökar möjligheterna till delaktighet, även för de som har en mycket begränsad förmåga att kommunicera.

En logoped som använt samtalsmatta med personer som har omfattande funktionsnedsättningar och svårt att uttrycka något överhuvudtaget säger att det bästa med mattan är att ”oavsett de svårigheter en person har får hon eller han alltid sagt något”.

En annan fördel med samtalsmatta är att mattan gör det lättare för vänner och kompisar att förstå vad en person tycker. Detta är särskilt tydligt när samtalsmatta används för att diskutera saker i par eller grupp.

Den största fördelen med samtalsmatta för personen själv är förstås att kunna påverka sin situation så att saker förändras och faktiska problem blir lösta. Följande berättelse från taltjänst exemplifierar detta.

”Samtalsmatta gör att brukaren kan få ur sig tankar som tyng-
er. Tänker på en äldre man som jag träffade som taltjänsttolk.
Personalen sa att det var något som tyngde honom väldigt och de
förstod inte vad det var. Med hjälp av mattan och flera submattor
kom vi fram till att han inte hade några arvingar och att han var
orolig för att all hans kvarlåtenskap skulle tillfalla Allmänna arvs-
fonden. Resultatet av samtalet blev att vi kom fram till att mannen
behövde hjälp av en god man. Vi riktigt såg hur det trillade en sten
från hans hjärta.”

”

Fördelar för samtalsledaren

Samtalsledare anser att samtalsmatta innebär många fördelar också för den som leder samtalet. Man uttrycker att det blir lättare att fokusera på individen när man använder mattan och att det är skönt med den tydlighet som uppstår när det gäller personens egna åsikter. Många säger att man får säkrare svar och en fördjupad kunskap om personens tankar, känslor och ställningstaganden. Man behöver inte gissa eller be någon annan tolka och känner sig därför säkrare på vad personen egentligen tycker. Någon har sagt att samtalen blir mer effektiva och att mattan gör det enklare för samtalsledaren att fånga och behålla en persons uppmärksamhet. Flera personer har sagt att samtalsmatta är en okomplicerad och trevlig metod som möjliggör ett strukturerat arbetssätt.

”Samtalsmatta är ett sätt för mig att känna mig säkrare när det
gäller vad en person tycker och vill, jag blir säkrare i mitt arbete.”

”

I ett mattsamtal får man veta vad en person tycker om olika saker i förhållande till ett visst ämne. Man får också ofta mer, kompletterande och förklarande information än den man efterfrågar, särskilt om personen talar.

Specialpedagoger från olika verksamheter berättar att samtalsmatta underlättar planeringen av det egna arbetet. När man tänker igenom och planerar ett mattsamtal tvingas man också tänka på syftet och upplägget i undervisningen. När samtalsmatta används för att utvärdera hur en elev tycker att olika moment fungerar i skolan och vad hon eller han vill göra, tvingas man att modifiera sitt arbetssätt. Detsamma gäller när samtalsmatta används för att sätta mål. Eleven blir mer delaktig och för pedagogen är det stimulerande att arbeta med mål som eleven själv har satt och är motiverad att arbeta för.

Samtalsmatta kan också vara bra när det gäller samtalsledarens egen planering och genomförande av samtal. En habiliteringslogoped berättar till exempel om hur viktigt det är att som samtalsledare tvingas att tänka igenom ett samtal – samtalsämne och frågeställningar – i förväg. Hon berättar att hon i samband med planeringen av ett mattsamtal med en pojke som har en progredierande sjukdom påmindes om pojkens behov av att tala om sjukdomen; om att han blir sämre och kan göra färre saker. Samma logoped upplever att det är enklare att tala om allvarliga och sorgliga saker med samtalsmatta; ”det känns som om det blir lite mer objektivt”.

Andra berättar att de lärt sig att avgränsa och strukturera samtalsämnena, att ställa öppna frågor, att våga ställa svåra frågor, att ställa enklare frågor och att konkretisera och förklara olika aspekter i samtal. Alla dessa faktorer verkar göra att man kan slappna av som samtalsledare.

Ytterligare en aspekt som framkommit i intervjuer och seminarier är att samtalsmatta gör det enklare att förstå en person. Det handlar inte bara om att man får en tydligare bild av personens åsikter i förhållande till olika ämnen utan också om att man får en tydligare bild av personlighet och kommunikation.

”

”När jag använder samtalsmatta blir jag mer observant när det gäller ansiktsuttryck och hur säkert personen placerar bilder på mattan.”

Samtalsledare från olika professioner talar om att samtalsmatta är en viktig metod när det gäller att säkra kvaliteten i det egna arbetet

och verksamheten. Först när man vet vad en person vill och tycker kan man erbjuda relevanta alternativ och genomföra förändringar.

”Mattan är ett redskap för att säkerställa att jag arbetar utifrån personernas önskemål.”

”

”Det blir lättare för mig att ge information till annan personal om vad en person faktiskt tycker.”

”När man använder samtalsmatta får man reda på hur personen känner inför olika saker och då blir det enklare för personalen att hitta arbetsuppgifter.”

Reaktioner hos barn, ungdomar och vuxna

Från personal och anhöriga har vi fått höra att de allra flesta verkar uppleva samtalsmatta som något mycket positivt. En vanlig kommentar är att de som använder samtalsmatta verkar vara nöjda.

”Jag har använt samtalsmatta tillsammans med elever med grav språkstörning och de har gillat det. Det har blivit lättare för dem då de har svårt att komma ihåg vad som hänt och komma med idéer om vad de vill göra. Bilderna ger dem input som sätter igång minne och tankeprocesser.”

”

”Jag upplever det som att personerna är positiva till att man efterfrågar deras åsikter. Det har även gjorts tidigare men med samtalsmatta blir det lättare att få fram personernas åsikter och vilja.”

”Min känsla är att de upplever att de blir sedda, lyssnade till och hörda. Idag träffar jag personer som helt spontant och självständigt önskar uppföljning med samtalsmatta.”

”Många vuxna med utvecklingsstörning och koncentrationssvårigheter tycker det är roligt och spännande när jag tar fram mattan och bilderna. Flera har berättat att de tycker det är lättare att prata när vi använder mattan. En del är tacksamma över att få hjälp med att kunna fokusera.”

”De förefaller uppskatta det, är intresserade av bilderna och samtalet. Tror de känner sig trygga och upplever en större möjlighet att påverka.”

”Positiva. Ofta kul och lätt. Sällan jobbigt eller negativt. Barnen är ofta mycket nöjda med sin matta.”

”Verkar nöjda. Tar chansen att kunna säga sin mening. Svaren är inte alltid de förväntade!”

”Jag förberedde en vuxen man med utvecklingsstörning med neutralt samtalsämne. Jag förklarade vad vi skulle göra med ord, tecken och gester. Han kastade sig in i det.”

Några personer har berättat att intresset för samtalsmatta varierar och att det beroende på bland annat kognitiv förmåga kan vara svårt att tolka om personen tycker om samtalsmatta eller inte. Det kan också vara svårt att avgöra om det var metoden eller samtalsämnet som var roligt eller tråkigt. Ett urtrist samtalsämne kan göra att metoden som sådan inte heller uppskattas. Många köper konceptet direkt, andra är mer avvaktande och tycker kanske inte om metoden, eller behöver pröva fler gånger.

På Hjärnskadecenter är det numera inte ovanligt att besökare själva ber om mattan eftersom de upplever den som ett stöd i samtal.

I projektet har vi varit med och introducerat samtalsmatta i två hemmiljöer. I båda fallen har det handlat om familjer med barn som har Downs syndrom. I den ena familjen fungerar samtalsmatta utmärkt och man tycker att man kan använda mattan som stöd för att förstå sitt barn bättre. Man tycker också, efter bara ett par månaders användning, att mattsamtal har haft effekt när det gäller barnets förmåga att uttrycka sina åsikter i andra situationer vilket är en mycket positiv upptäckt.

I den andra familjen har samtalsmatta introducerats parallellt i hem och skola. I skolan fungerar det alldeles utmärkt men barnet tycker att det är en ”grej” som ska göras i skolan, inte hemma. Man fortsätter att använda samtalsmatta i hemmet emellanåt, även om barnet ibland är svårmotiverat. Hemma fungerar samtalsmatta bäst för att prata om konkreta saker som är kopplade till här och nu. Mer abstrakta fenomen är fortfarande lite svårt att resonera kring. Båda familjerna upplever att barnen tycker om mattan. Av det vi sett i projektet hittills kan vi konstatera att samtalsmatta i hem och boenden är ett område som kan utvecklas.

Flera har uttryckt att de förväntat sig att olika personer skulle tycka att bilderna var barnsliga men att ingen har reagerat negativt. Hittills har vi bara hört talas om ett fall där en vuxen man inte ville använda

bilder. Detta var inte konstigt eftersom mannen var en god läsare och skrift fungerade lika bra som bilder. En taltjänsttolk med minst hundra mattsamtal i bagaget säger att ingen vuxen någonsin uttryckt att samtalsmatta med bilder är barnsligt; ”alla blir engagerade”.

Gensvar från omgivningen

Oro som handlat om hur omgivningen ska reagera på samtalsmatta har visat sig obefogad. Reaktionerna på samtalsmatta, de åsikter som uttrycks och sättet åsikterna uttrycks på är ofta starka och positiva. Samtalsmatta fungerar bra för att åskådliggöra för andra vad en person tycker och tänker om olika saker. Att sitta med under ett mattsamtal och följa processen när bilder läggs på mattan i förhållande till skalan ger också möjlighet till reflektion och ökad förståelse för en persons situation och åsikter.

Oron hos föräldrar till ett barn som inte ville gå till skolan minskade när specialpedagogen genomförde ett mattsamtal med barnet.

”Jag tänker på en flicka som inte ville gå till skolan på morgnarna. Föräldrarnas uppfattning var att flickan inte trivdes i skolan. Vi pratade med flickan med samtalsmatta och mattan gav en mer nyanserad bild av hennes upplevelser. Samtalsmattan lugnade och uppmuntrade föräldrarna. Det visade sig att flickan trots allt trivdes ganska bra i skolan. Av själva mattsamtalet och den färdiga mattan förstod vi att det mesta var roligt och fungerade ganska bra. Allt var inte bra, men det är ju helt normalt. Det viktiga i det här fallet var att man fick veta att mycket faktiskt var bra men att vissa saker behövde förändras. Med samtalsmattans hjälp fick vi på skolan och föräldrarna nya och mer praktiska idéer om hur man kunde ändra flickans skolsituation. Min upplevelse är att föräldrarna kände sig säkrare efter mattsamtalet.”

”

Personal inom habilitering, skola, daglig verksamhet, taltjänst, kommunikations- och dataresurscentra samt personliga assistenter rapporterar om mycket positiva gensvar på samtalsmatta från omgivningen. Man tycker att personer med kognitiva och kommunikativa svårigheter får mer uppmärksamhet och att åsikterna tas på större allvar när samtalsmatta används än när åsikter uttrycks på andra sätt. Många föräldrar uttrycker stor förvåning och tycker att barnets personlighet träder fram på ett nytt sätt.

På en habilitering sätter man mål med hjälp av samtalsmatta. Barnen och föräldrarna sitter i olika rum men diskuterar samma ämne. Barnet använder samtalsmatta och samtalsämnet är: Vad vill du bli bättre på? Föräldrarna får frågan: Vad tycker ni att ert barn behöver bli bättre på? Arbetsterapeuten från denna verksamhet berättar att föräldrar ofta tappar hakan när de får ta del av sina barns mattor. Med hjälp av en submatta lyckades en liten flicka berätta för sin mamma att mamman gjorde saker för fort och att flickan behövde mer tid i dagliga aktiviteter. Mamman blev glad över att få veta. En vanlig kommentar från föräldrar är att de aldrig tidigare hört sina barn säga så mycket.

Följande berättelse handlar om en nioårig pojke som kom till habiliteringen tillsammans med sin pappa för att göra en kartläggning av sin situation. Föräldrarna är oftast inte med när logopeden gör kartläggningar med samtalsmatta tillsammans med barnet men i det här fallet satt pappan med.

”

”Pojken var ledsen och därför var pappan med under matstämman. Den här killen är egentligen en duktig blissare men pappan har främst tolkat sin son genom ljud, mimik och annan kroppskommunikation. Pappan blev mycket imponerad över det pojkens sa med hjälp av samtalsmatta. Jag tror pappan blev förvånad över att pojkens hade en så tydlig bild över vad han ville och tyckte och att han dessutom kunde berätta det med hjälp av samtalsmatta. Pojkens kunde till exempel berätta vem som gjorde olika saker med honom på bra och mindre bra sätt och hur mycket hjälp och vilken sorts hjälp han ville ha när han skulle förflytta sig mellan olika sitt- och hjälpmedel. Pojkens hade helt enkelt en tydlig bild över hur saker skulle vara och det var bra att pappan fick se detta.”

Ett annat fall handlar om en pappa till en vuxen man som har utvecklingsstörning. Pappan deltog i ett möte tillsammans med sin son. Syftet med mötet var att ta reda på vad sonen ville göra i daglig verksamhet. Arbetsterapeuten använde samtalsmatta och ställde frågor om olika aktiviteter. Efter samtalet berättade pappan att det var första gången han deltagit i ett möte med sin son utan att behöva säga något själv.

Personer som använder samtalsmatta blir mer kompetenta. Därmed förändras bemötandet från personer i omgivningen. En kvinna med Huntingtons sjukdom ställer frågor till sin samtalspartner när

Isabella och storasyster pratar om saker man kan göra

samtalsmatta används men sällan annars. Detta har förvånat och påverkat andras förhållningssätt till kvinnan. Att bemötande och attityder förändras när samtalsmatta används verkar vanligt och kan ha fler positiva effekter än de man ser i en enskild samtalsituation.

Samtalsledare berättar också att närstående, assistenter och annan personal ofta får en tankeställare när personer ger andra svar än de som förväntats. Vi har hört berättelser om hur personer i omgivningen hamnat i diskussioner om vad en person "egentligen" tycker. Någon kan anse sig vara den mest kompetenta när det gäller en persons åsikter och vilja, man tycker helt enkelt att man äger sanningen. I situationer som dessa har samtalsmatta bidragit till givande diskussioner om bemötande, förhållningssätt och kommunikation.

På Hjärnskadecenter har man positiva erfarenheter av att använda samtalsmatta för att ta reda på vilka ord och bilder en person vill ha till sitt kommunikationshjälpmedel. När man jämför de bilder och ord som personen själv säger att hon eller han vill använda med listor av viktiga ord sammanställda av närstående finns ofta stora skillnader.

"Det är slående att det ofta blir ett helt annat ordförråd när personen själv får säga vad hon eller han vill använda än när miljön försökt sammanställa en lista. Närstående har ibland blivit chockade. Vi har fått kommentarer som men varför väljer han de

”

här bilderna och vad är det han vill säga med det. Det kan vi ju inte svara på men vi kan få till en bra diskussion om kommunikation.”

Hemma hos Isabella är det inte bara mamma och pappa som använder samtalsmatta. Även storsyster använder samtalsmatta tillsammans med Isabella och tycker att det är roligt. Samtalsmatta är en kommunikativ aktivitet som syskonen kan göra självständigt tillsammans. De småpratar kring bilder på olika saker och om vad Isabella tycker.

Samtalsmatta kräver förberedelse, kreativitet och ihärdighet

”

”På ytan ser det enkelt ut men när man tränger ner i ämnet så tycker jag inte alltid det är så lätt att på ett bra och tydligt sätt framställa frågor, hitta lämpliga bilder och bena upp ämnet i hanterbara bitar. Många gånger finns det ett behov av att gå vidare med undermattor för att få fram ytterligare åsikter i ämnet. Man måste ge mattan tid, brukare behöver träna sig på att tycka.”

Många har uttryckt oro över mängden förberedelser som krävs inför ett matsamtal. Oron relateras ofta till det faktum att samtalsmatta är en bra metod som så många skulle kunna ha nytta av i flera olika sammanhang. Hur ska man klara av det tidsmässigt? Att få in samtalsmatta i den allmänna stressen och belastningen på arbetet verkar vara det som oroar mest. Fast någon uttryckte att samtalsmatta inte skiljer sig från andra nya metoder; ”det är det gamla vanliga bara, att komma loss”.

Vi har valt att diskutera förberedelsearbetet i förhållande till olika aspekter och förslag som kommit upp i enkäter, intervjuer och seminarier. Förutom tidsbrist, som i stort sett alltid kommer upp som en hindrande faktor, diskuteras ofta samtalsämne, frågeställningar och bilder, organisation av bilder, genomförandet av samtalet och information till kolleger, annan personal och anhöriga.

Vad ska vi prata om?

Förberedelserna är viktiga och man måste ta reda på vad det är man vill veta. Många talar om att det kan vara klurigt att välja samtals-

ämne. Det är dock viktigt att komma ihåg att man alltid ska ha ett syfte med sitt matsamtal. Syftet kan till exempel vara att lära känna en person. Ett lämpligt samtalsämne för ett sådant syfte är "intressen". Ett annat syfte kan vara att en person ska lära sig att använda metoden samtalsmatta. För detta syfte används konkreta och neutrala ämnen som exempelvis "musik", "leksaker", "mat" eller "djur". Syftet kan också vara att ta reda på vad någon tycker om något speciellt, t.ex. sin arbetssituation. Samtalsämnet är då "arbets-situation". Syftet med samtalet sammanfaller ofta med samtalsämnet och med ett givet syfte är det inte svårt att välja ämne. Är man inte säker på syftet, vilket säkert är ovanligt, ska man heller inte genomföra ett matsamtal. Med andra ord, att välja samtalsämne är egentligen inte svårt.

Att ta fram lämpliga frågeställningar till det ämne man valt kan vara mer komplicerat; "Jag tycker det är svårt att veta vilka frågor jag ska ställa för att täcka in området". Det kan vara svårt att improvisera när samtalet pågår. Därför är det bra om samtalet är ordentligt förberett. Att ta fram frågeställningar till samtalsämnet kräver kunskap om personen ifråga och hans eller hennes livssituation men också allmän omvärldskunskap, kunskap om kommunikation, kognition och funktionshinder, liksom kännedom om attityder kring kommunikation.

Det krävs också att man som samtalsledare har grundläggande kunskap om de olika miljöer och verksamheter personen vistas och deltar i. Därtill krävs sunt förnuft och kreativitet. Börja med att själv fundera över vad det är du vill veta i förhållande till syftet med samtalet och det ämne ni ska prata om. Skissa på papper och diskutera gärna ämnet på förhand med personen själv, anhöriga och personal. Detta är ofta bästa sättet att förbereda vilka frågeställningar som kan vara relevanta att diskutera. Tankekartor är användbara och kan gärna göras tillsammans med personen och närstående. Att lära sig att använda tankekartor för att ta fram frågeställningar är ett viktigt moment i grundkursen om samtalsmatta.

Slutligen, flexibilitet är en av samtalsmetodens viktigaste komponenter. Det är inte meningen att samtal med samtalsmatta ska vara planerade in i minsta detalj. Att man på förhand lyckats tänka ut alla de "rätta" och nödvändiga frågeställningarna är ovanligt. Inget samtal kan förberedas i detalj. Likaså gäller att om man är alltför mån om att gå igenom ett visst antal i förväg utarbetade frågeställningar riskerar man att inte vara följsam när det gäller att uppfatta och tolka personens signaler och åsikter. Spontanitet hos

samtalsledaren leder till spontanitet och lust att kommunicera hos den person man använder mattan med. Man behöver inte hinna med alla frågeställningar och man kan lägga till frågeställningar under samtalet. Det är inte heller säkert att man uttömt ämnet när samtalet är klart, oklarheter kanske kvarstår. Samtalsmatta har gjort att man kommit en liten bit längre, vilket ibland är bra nog.

”

”Samtalsmatta kräver förberedelse och är delvis styrt av att man väljer ämne. Ett visst mått av spontanitet finns ju då man under samtalets gång kan skriva/rita nya lappar om ett ämne eller en aspekt på ett ämne som kommer upp.”

Vilka bilder ska jag använda?

Tveksamheter finns när det gäller vilka bilder man ska använda. Man kan använda vilka bilder som helst till exempel Picture Communication Symbols, PCS (Mayer-Johnson, 1981–2009), Widgit-symboler (Widgit Software, 1994–2009), piktogram, bilder ur Clipart, blissymboler, handritade bilder eller fotografier. Skrift kan fungera bra för goda läsare. Vi har också hört talas om mattsamtal där man använt föremål. Det har handlat om samtal med personer som har begränsad kognitiv förmåga, ingen erfarenhet av samtalsmatta och mycket begränsad erfarenhet av aktiviteten ”att tycka”. Enligt Murphy och Cameron är samtalsmatta inte en lämplig metod för personer på tidig utvecklingsnivå som kommunicerar med konkreta föremål.

Det kan vara bra att fråga personen vilken typ av bilder han eller hon föredrar att använda. De erfarenheter som delgivits oss i projektet tyder dock på att man inte behöver göra så stor sak av vilken typ av bilder man ska använda. Många har sagt att med lite sunt förnuft kan man använda vilka bilder som helst. Det viktiga är att personen kan tolka bilderna och att hon eller han vill använda samtalsmatta. Troligtvis är det inte bilden i sig utan kombinationen av ordet som sägs och bilden som är viktigast. Det talade ordet får en yttre konkret representation i form av en bild, och kopplingen mellan ordet, begreppet och bilden kan man till viss del diskutera och komma överens om under samtalet. Vad som är den perfekta bilden för ett visst begrepp och för en viss person är ofta omöjligt att avgöra och är heller inte det viktigaste för att ett mattsamtal ska vara meningsfullt.

En sak vi lärt oss är att man inte ska ta för givet att en person vill använda de bilder han eller hon vanligen använder för att kommunicera i samtal med samtalsmatta. När samtalsmatta användes i

daglig verksamhet för att utarbeta individuella aktivitetsprogram till vuxna personer som använder bliss (Johansson & Konno Karlsson, 2007) ville ingen använda blissymboler. Man försökte ta reda på varför men ingen av deltagarna hade något svar på frågan om varför man föredrog PCS framför bliss tillsammans med samtalsmatta. Två tänkbara tolkningar är att deltagarna ville särskilja aktiviteten samtalsmatta från vanlig kommunikation och att det helt enkelt var roligt med nya bilder.

Från dagliga verksamheter och särskolor rapporteras att fotografier fungerar bra för aktiviteter och föremål som förekommer i olika vardagliga miljöer och aktiviteter. I en planeringsgrupp inom daglig verksamhet används samtalsmatta för att planera och utvärdera en persons åsikter om olika verksamheter. För att kunna genomföra dessa mattsamtal på ett enkelt sätt använder arbetsterapeuten fotografier av de aktiviteter som förekommer inom de olika verksamheterna. Murphy och Cameron (personlig kontakt) säger att man inte bör ha fotografier av personer när man använder samtalsmatta. Erfarenheten är att personerna då kan upplevas som lite för närvarande vilket kan påverka mattsamtalet och ”tyckandet” negativt.

Abstrakta begrepp är ofta svåra att representera med bilder. Detta gäller alla bildsystem och metoder, inte bara samtalsmatta. Erfarenheten är att samtalsmatta underlättar hantering av abstrakta begrepp eftersom metoden och syftet med ett mattsamtal är konkret. Man kan tala och resonera med personen om vad en bild står för innan den läggs på mattan. Detsamma gäller bilderna i den visuella skalan. Det är viktigt att man försäkras om att personen förstår skalstegens innebörd.

En liten varning när det gäller användning av skrift. Det är enkelt att skriva ord på tomma lappar och man kan tycka att en person som läser hyfsat bra kan använda skrift i stället för bilder. Man kanske till och med tycker att samtalsmatta och ordbilder är ett bra sätt för en person att träna läsning. En mamma till en pojke som har autism och som är en god läsare berättar att när samtalsmatta används hemma ger bilder helt andra möjligheter än skrift.

”Det fungerar jättebra för min son att lägga ut lapp för lapp när vi använder skrivna ord men samtalsmatta är ju så mycket mer. Samtalsmatta handlar också om att få en överblick och att själv förstå slutresultatet, hur man placerat ut de olika korten på mattan i förhållande till skalan. När det gäller att se och tolka helheten,

”

alla bilder som ligger på mattan, fungerar det mycket bättre med bilder än med skrivna ord. Jag tror det är så för många, även för personer som inte har kognitiva och kommunikativa svårigheter. Jag tror bilder är bra för fler än man tror.”

Hur ska vi organisera våra bilder?

Bilderna till matsamtalen ska vara relevanta för personen. Många samtalsämnen och frågeställningar är dock relevanta för många olika personer vilket innebär att bilder ofta kan återanvändas. Att ta fram bilder till varje nytt samtal tar tid och är heller inte nödvändigt. Man bör i stället:

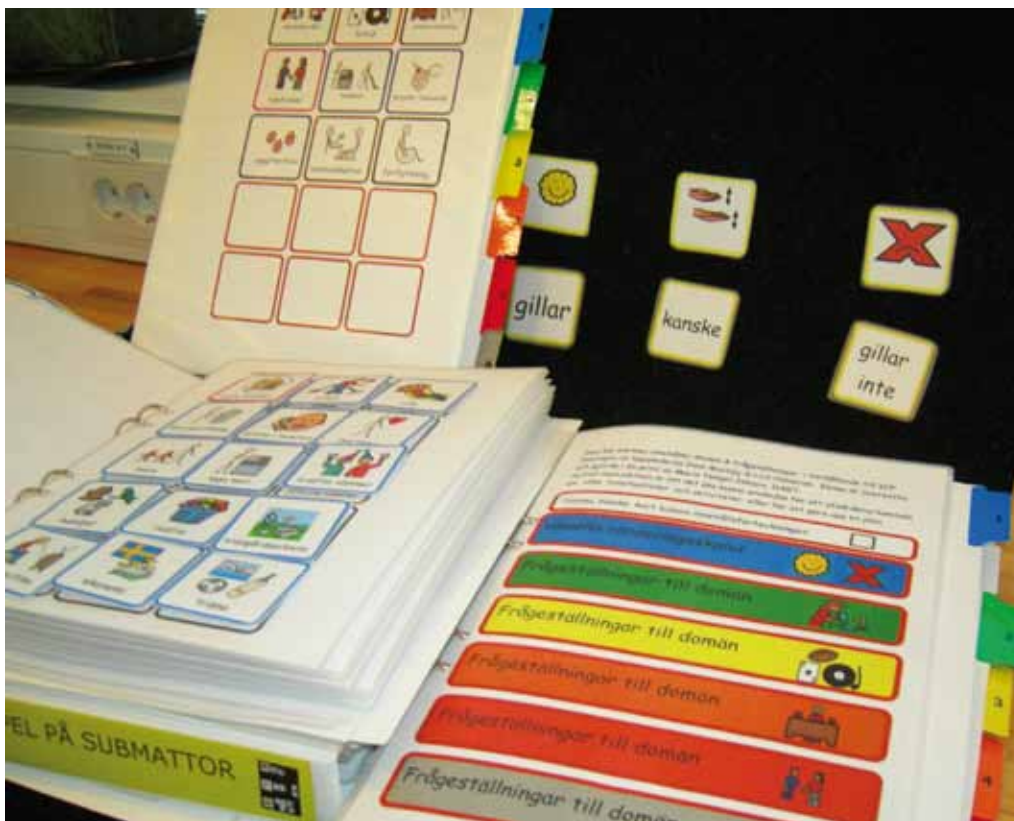
- skaffa ett bildprogram till sin dator, till exempel Boardmaker (Mayer-Johnsson, 1981–2009) eller Communicate In Print (Widgit Software, 2004–2009)
- fundera över vilka bilder man ska ta fram; vilka begrepp bilderna ska representera, vilken typ av bilder som ska användas och vilken storlek bilderna ska ha
- planera hur bilderna ska organiseras och förvaras i förhållande till samtalsämnen och frågeställningar.

Man måste helt enkelt tillverka en relevant bildbank med en bra grundstruktur som enkelt kan fyllas på och utvecklas med nya bilder, utan att det ursprungliga systemet förstörs. Detta kräver en del tid och tankearbete men verkar vara en förutsättning för att man ska kunna använda samtalsmatta på ett regelbundet sätt. Man får ganska snart en bas för grundläggande ämnen och frågeställningar gällande aktiviteter och intressen för personer i olika åldrar i hem, skola, daglig verksamhet och andra verksamheter. Bilder för mer specifika ämnen och frågeställningar fyller man på allteftersom, utifrån de individuella matsamtal man genomför.

”

”Det som tar mycket tid är att ha en bra bildbank för de situationer som man skall samtala kring. Vi har ett pärmsystem som blir mer och mer komplett. Det som ibland känns som ett hinder är att när man skall ha med sig alla pärmar och matta till olika miljöer blir det mycket material att bära med.”

Olika verksamheter runt om i Sverige arbetar för fullt med att bygga upp bildbanker som kan användas för samtal med samtalsmatta.

Exempel på hur bilder till samtalsmatta har organiserats på DART

Bilderna organiseras utifrån kategorier, samtalsämnen och frågeställningar och förvaras på olika sätt i pärmar, lådor och dator.

På Hjärnskadecenter har man anställt sommarvikarier för att ta fram en bildbank som passar olika yrkesgrupper. Bilderna har organiserats i pärmar och i dator. Tanken är att materialet ska finnas tillgängligt för alla som arbetar inom Handikapp och Habilitering i Stockholms län.

I projektet har vi tagit fram ett förslag på hur man kan organisera sitt bildmaterial. Materialet består av åtta pärmar med förslag till bilder för visuella skalor, samtalsämnen och frågeställningar att använda för "lära-känna-samtal" och "träning i att använda samtalsmatta", "planering och utvärdering av utprovning av låg- och högteknologiska kommunikationshjälpmedel" samt "utvärdering av studiebesök och kurser". En pärm innehåller mallar till olika scheman; scheman man kan utgå från när man ska utvärdera olika aktiviteter med samtalsmatta. Tre pärmar baseras på det skotska ICF-materialet och innehåller bilder med svensk text som passar till de nio aktivitets- och delaktighetsdomänerna i ICF. Slutligen innehåller en pärm förslag till samtalsämnen och bilder att använda i

samband med så kallade submattor. I varje pärm finns A4-ark med bilder organiserade utifrån samtalsämnen. På varje bild finns en liten bit kardborre. På kardborren fästs motsvarande utklippta bild som används i mattsamtalet. På detta sätt blir det enkelt att plocka de bilder man behöver från A4-arket och att sätta tillbaka bilden efter mattsamtalet. Bildmaterialet finns också på dator där systemet är organiserat så att man enkelt kan skapa nya pärmar och fylla på med nya ämnen och frågeställningar till de olika pärmarna. Materialet finns tillgängligt på DART men kommer inte att distribueras.

Överföring till kolleger, annan personal och anhöriga

Ett problem är de svårigheter som kan uppstå när man ska föra över information om samtalsmatta till kolleger, annan personal och anhöriga. Deltagare i intervjuer och seminarier rapporterar att det ibland är svårt att uppmuntra och få igång användning av samtalsmatta i andra aktiviteter inom den egna verksamheten liksom inom andra verksamheter.

”

”Jag har inte fått till det riktigt bra ännu och har inte hela teamet med mig. Pedagog och logoped använder samtalsmatta regelbundet för att ta reda på vad barn och ungdomar tycker om olika aktiviteter de deltagit i hos oss men vi har svårt att få med oss andra yrkesgrupper inom habiliteringen. Barn med kommunikationssvårigheter deltar ju i många olika sammanhang, inte bara i sådana aktiviteter som främst handlar om kommunikation och samtalsmatta skulle kunna användas till så mycket mer.”

Personer med erfarenheter av detta slag påpekar att det är viktigt att samtalsmatta inte blir en metod för logoped, pedagoger och arbetsterapeuter utan en metod som används av många olika personer i olika miljöer. Det är viktigt att saluföra mattan till olika personalgrupper och till anhöriga. Det är också viktigt att personer med olika professioner får lov att gå kurser i metoden. Man måste ta med i beräkningen att det behövs tid för handledning kring hur samtalsmatta kan användas för en viss person eller inom en viss verksamhet. Man måste också hjälpa till att skaffa fram den utrustning som behövs, det vill säga bilder och matta. Helst ska det finnas dator och bildprogram, samt kunskap om programmet, i den verksamhet där samtalsmatta ska användas. Framförallt måste det finnas kunskap om metoden och tid och möjlighet att utföra samtal.

En arbetsterapeut med lång erfarenhet av samtalsmatta berättar att hon införde samtalsmatta på sin arbetsplats år 2001 och att det är först nu, sju år senare, som annan personal har kommit igång på riktigt. Rekommendationen är att verkligen involvera annan personal i mattsamtal och färdiglagda mattor så att de ser fördelarna. Man måste också tänka långsiktigt. Det tar tid att föra in nya metoder.

En logoped och en specialpedagog berättar om hur de använt samtalsmatta tillsammans med en tonårspojke som har autism. Samtalen är tidskrävande men man har kommit igång bra med samtalsämnet "fritid" och frågeställningar som till exempel kompisar, tv, saker att göra i köket, promenader och spel. Man har också kommit igång med samtal om skolan och vad som är lätt och svårt, roligt och tråkigt där. För den här pojken fungerar det jättebra att tala om skolan med hjälp av samtalsmatta. Från habiliteringens håll arbetar man nu för att samtalsmatta ska användas också i skolmiljön. Överföringen är inte självklar men man arbetar för ett smidigare samarbete.

Pedagogerna på gymnasiesärskolan i Ludvika har inspirerat till användning av samtalsmatta inom korttidsverksamheten. På "kortis" har man anammat metoden och använder samtalsmatta för att utvärdera saker man gjort, till exempel utflykter. Upplevelsen på "kortis" är att samtalsmatta har öppnat en ny värld!

Svårigheter i mattsamtalet

Upplevda svårigheter i samtalssituationen handlar om att ställa rätt frågor och om att tolka svar. Att tolka det som uttrycks på matan behandlas i ett eget avsnitt. Här vill vi förmedla vad samtalsledare har sagt om att ställa frågor under mattsamtal. Kort och gott: Det är svårt att ställa öppna frågor, mycket svårare än man tror! Vi är så vana att ställa frågor som kan besvaras med ja eller nej eller ett av två alternativ att vi har svårt att ställa om och inleda med "Vad?" och "Hur?".

Som samtalsledare måste man träna på att ställa öppna frågor. Man måste också träna på inte lägga in värderingar i de frågor man ställer. Bra sätt att träna är att genomföra mattsamtal med någon man känner och att filma "verkliga" mattsamtal för att se och höra hur man formulerar sina frågor och hur man reagerar på de svar som ges. Någon form av respons ger man alltid i en kommunikativ situation som den med samtalsmatta. Frågan är hur responsen ser ut. Den ska vara inkännande men samtidigt neutral och ickevärderande.

Frågorna måste vara otvetydiga. En fråga ska inte innehålla flera frågor och heller inte irrelevanta påståenden. För att tydliggöra syftet med en frågeställning kan frågan inledas med ett påstående som stämmer överens med något personen redan berättat till exempel ”Du har ju berättat för mig att det är krångligt att åka taxi – nu undrar jag vad du tycker om den tid som taxin kommer på morgonen?”. En fråga ska inte innehålla värderingar och påståenden som bygger på vad samtalsledaren tror till exempel ”Det måste ju vara svårt för dig att åka taxi och nu undrar jag vad du tycker om den tid som taxin kommer på morgonen?”.

Från flera håll har vi fått höra att det också är viktigt att träna på att förklara och förtydliga frågeställningar. Detta gör man bäst genom att använda samtalsmatta, filma och reflektera över egen kommunikation, gärna tillsammans med en kollega.

En logoped som intervjuats i projektet berättar att det inte alltid är enkelt att avgöra om samtalsmatta fungerar eller inte. Hon ger två exempel på krångliga situationer. Det ena exemplet handlar om en pojke som har måttlig utvecklingsstörning och där logopeden var säker på att samtalsmatta inte skulle fungera. Hon prövade ändå att använda mattan, mest för säkerhets skull. Det fungerade utmärkt. Pojken medverkade med engagemang på ett helt annat sätt än han brukar göra i samtal och resultaten såg ut att vara hans åsikter det vill säga, bildernas placering på mattan stämde med övriga observationer man gjort. Logopeden kände sig ändå lite osäker efter mattsamtalet; ”jag visste ju inte om det var vad han tyckte och om han tolkade frågorna så som jag avsåg”. Det andra exemplet handlar också om en pojke som har måttlig utvecklingsstörning. Även denne pojke medverkade i samtalet men mot bakgrund av den kunskap logopeden hade om pojken sedan tidigare märkte hon ganska snart att han svarade slumpmässigt. Samtal med mattan kring samma ämne utfördes flera gånger och pojken svarade olika varje gång, vilket tolkades som att han inte förstod vad det gick ut på. Samtalsmatta var inte en lämplig metod för denne pojke.

Personer med kognitiva och kommunikativa svårigheter är ofta i svarande position, så även när samtalsmatta används. Att kunna efterfråga information från andra och visa att man är intresserad av andras åsikter är viktiga steg i riktning mot delaktighet. Samtalsmatta är en utmärkt metod för att på ett strukturerat och trevligt sätt öva sig på att ställa frågor till andra människor. Man byter helt enkelt roller i mattsamtalet så att personen blir samtalsledare och man själv ger svar.

De som använder samtalsmatta regelbundet ser få hinder. Någon har sagt att det inte finns några svårigheter med samtalsmatta överhuvudtaget. Ett par pedagoger från en särskola anser att största hindret till användning av samtalsmatta är att inte sätta igång.

”Det är i samband med användning man lär sig att använda mattan, upptäcker nya användningsområden och blir inspirerad att fortsätta, man måste helt enkelt börja.”

”

Tolka svaren försiktigt

”Hur vet jag att personen verkligen tycker så här?”

”

Det kan vara svårt att tolka de svar som ges och tolkningsarbetet är viktigt. Hur lätt eller svårt det är att tolka en persons svar beror på samtalsämnet och de frågor som ställts. Personens kognitiva förmåga, språkförståelse, förmåga att uttrycka egna åsikter och förmåga att använda samtalsmatta påverkar också tolkningen.

För att kunna tolka en persons svar på ett tillförlitligt sätt är det bra att känna personen. Hur väl man behöver känna en person för att genomföra ett lyckat matsamtal beror på vem personen är, personens kognitiva och kommunikativa förmåga och syftet med samtalet. Det är inte en regel att man måste känna den person man genomför ett matsamtal med. Samtalsmatta kan också vara ett sätt att lära känna en person och är en metod som kan fungera utmärkt just för att man som samtalsledare kommer utifrån. Ett gott exempel på detta är det arbete som utförs av tolkar inom taltjänst. Personen söker själv kontakt med taltjänst för att hon eller han behöver stöd. I dessa sammanhang kan det vara bra att samtalsledaren och personen inte känner varandra; tolkrollen kräver objektivitet. Det viktiga är att man har kunskap om och förstår personens kommunikation.

När det gäller att tolka innebörden av bilders placering under olika skalsteg på mattan är det viktigt att vara försiktig och aningen kritisk. Många åsikter är färskvara och varierar med dagsform. En person kan också svara det han eller hon tror att samtalsledaren förväntar. Från dagliga verksamheter har vi fått lära att ”svaren kan bli helt annorlunda en vecka senare”. Att åsikter ändras är inget

konstigt utan helt naturligt. Just därför bör man vara försiktig i sin tolkning. Om man känner sig osäker på de svar som givits bör man rådgöra med någon som känner personen bättre. Om man har filmat samtalet är filmen en bra hjälp när det gäller att förstå vad som sagts och inte sagts. Genom att använda det utvärderingsverktyg som tagits fram av Murphy och Cameron (2006) får man en helhetsbild av hur samtalet fungerat, vilket kan vara ett stöd i tolkningsarbetet. Man kan också ställa kompletterande frågor, göra ett nytt samtal kring samma ämne vid senare tillfälle, låta en kollega, anhörig eller assistent genomföra ett samtal med personen kring samma ämne eller be en annan person observera samtalet. Det är också viktigt att försäkra sig om att personen förstått frågan, att han eller hon menade att svara på detta sätt, att skalan var rätt utformad och att personen förstått de olika skalstegen.

Vi har hört om exempel där personer uttrycker olika åsikter beroende på vem som frågar och beroende på miljö. En man som har cerebral pares och som använder bliss var till exempel mycket säkrare och tydligare i sitt sätt att placera bilder på mattan när samtalen genomfördes tillsammans med personal på dagcenter än när samtalen leddes av hans personliga assistent. Kanske påverkades han av den nära relation han hade till sin assistent. Beroendeförhållanden, ovana vid att uttrycka åsikter och en önskan om att vara till lags kan vara hindrande faktorer i samtal med samtalsmatta. Samme man var också säkrare i sina svar när samtalsmatta användes i hemmet än i daglig verksamhet.

Ibland känner man sig trots allt osäker på de svar som ges; ”svaren föder fler frågor än svar”. En fråga kan alltid öppna för många olika svar och det finns en risk att de åsikter som uttrycks på mattan är starkt bundna till det som är aktuellt för personen här och nu. Vad är det personen svarar på egentligen? Vi har hört om flera exempel där personer svarat på något annat eller något mer än det samtalsledaren avsett. Personen kanske passar på att säga sin mening när hon eller han antligen får en fråga som anknyter till något som är viktigt just nu.

I filmen om samtalsmatta ser vi ett exempel på att det är viktigt att reda ut vad båda parter menar och tror. En pappa talar med sin dotter och frågar vad hon tycker om att rida. Dottern svarar att hon tycker om att rida. Efter en lång stund kommer de fram till att även om dottern tycker om att rida så vill hon bara göra det när hon är på Furuboda. Hon vill inte rida tillsammans med sina klasskompisar. Det hade varit lätt att tolka hennes positiva svar när det gäller aktiviteten ”att rida” som att hon skulle vilja rida oftare. Pappans kom-

mentar om att han aldrig tidigare hört henne säga att hon tycker om att rida tyder på viss förvåning och kanske tveksamhet. Man utforskar ämnet vidare och kommer fram till att dottern bara vill rida på Furuboda. Den här tjejen talade och kunde förklara för sin pappa vad hon menade. I andra fall kan det vara bra att utforska ett ämne eller en frågeställning vidare med befintliga kommunikationssystem eller en så kallad submatta och andra frågeställningar.

Ett annat exempel är en tonåring som på frågan om hur det fungerar att kommunicera svarade ”bra”. Samtalsledaren kände sig tveksam till svaret och gjorde en djupdykning i ämnet. På frågan om hur det känns att hela tiden behöva upprepa sig blev svaret ”urkasst”. Submattor med mer specifika frågeställningar kan ge en helt annan bild av en persons upplevelser.

Samtalsmatta är inte en metod som garanterar att alla frågetecken blir utredda men många personer kan komma längre med samtalsmatta än med andra metoder och intressanta resonemang kan uppstå på vägen.

Kom ihåg

I detta stycke vill vi lyfta fram saker som är särskilt viktiga att tänka på när man använder samtalsmatta, om möjligheter och fallgropar. Det mesta har redan nämnts men tas upp igen eftersom det är aspekter som diskuterats i många olika sammanhang under projektiden.

- **Samtalsmatta kan användas av många men är inte bra för alla.**
- **Använd samtalsmatta för sådant som personen ”grepar”.** Delaktighet handlar inte om att vara tvungen att ha åsikter om allt mellan himmel och jord. Det viktiga är att en person får möjlighet att tycka saker om sådant som är relevant för henne eller honom och som hon eller han förstår.
- **Förbered personen noga inför mattsamtalet.** På barn- och ungdomshabiliteringen i Helsingborg informerar man om samtalsmatta, skriftligt och med bilder, i kallelsen som habiliteringen skickar ut. På så vis kan föräldrarna förbereda barnet eller ungdomen hemma. Väl på habiliteringen används samtalsmatta för att kartlägga behov och önskemål i förhållande till bland annat aktivitet och delaktighet. Man träffar barnet vid cirka tre tillfällen. Vid första tillfället förklaras syftet med

kartläggningen och matsamtalen noga, metoden demonstreras och ett inledande neutralt samtal om fritidsintressen genomförs. Att förklara metoden och syftet med användningen av samtalsmatta är viktigt. Ett sätt att demonstrera ett matsamtal är att genomföra ett samtal med en kollega, anhörig eller assistent och låta personen titta på. Ett annat sätt att förbereda personen är att låta henne eller honom intervjua samtalsledaren. Det blir då tydligt hur man gör. Personen får följa processen och samtalsledaren kan resonera högt kring sina tankar och åsikter i förhållande till olika frågeställningar. När man demonstrerar ett matsamtal bör man inte använda samma ämne som man sedan ska prata med personen om. Han eller hon kan påverkas att tro att bilder ska läggas på ett särskilt sätt.

- **Man får inte prata med vem som helst om vad som helst.** Man ska använda samtalsmatta med avsikter som relaterar till professionen och till den relation man har till personen i fråga. Ofta är det bra att träffa personen vid flera tillfällen. För lite ”djupare” ämnen kan det vara viktigt att känna personen. Dessa riktlinjer gäller för många samtal men är extra viktiga när samtalsmatta används. Åsikter uttrycks på ett klart sätt på mattan, åtminstone bildmässigt, och samtalsledaren måste ansvara för att det som uttrycks på mattan tas om hand.
- **Använd inte bara för utvärdering och allvarliga ämnen.** Samtalsmatta är en mångsidig, personlig och individriktad metod som lämpar sig väl för utvärdering och samtal kring allvarligare ämnen. Samtalsmatta är också, vilket är viktigt att komma ihåg, en metod som lämpar sig mycket väl för att skapa kontakt och för att prata om små och vardagliga ting.
- **Anpassa skalan till ämnet och till personens möjligheter och behov.** En del personer kan bara använda två visuella skalsteg. Då ska man inte använda fler. Vi har även sett barn, ungdomar och vuxna som spontant skapar fler skalsteg under samtalet. Om en person vill lägga bilder mellan befintliga skalsteg är detta ofta ett tecken på att skalan kan förfinas ytterligare.
- **Varning för snygga och systematiska mönster på mattan.** Det händer att personer lägger bilder i mönster, ofta i förhållande till hur första bilden placerats på mattan. Man bör vara observant på om en person lägger perfekta rader av bilder åt ett eller annat håll på mattan. Personen kanske är mer sysselsatt av att placera bilder än att uttrycka åsikter. Det kan också handla om att personen faktiskt inte förstått hur man gör när

man använder samtalsmatta eller att bilderna och mattan ger associationer som leder personen in på andra aktiviteter. Ett talande exempel är ett av de första mattsamtal som genomfördes med en pojke som har Downs syndrom. Efter en stund, i samband med att pojken sa "fel fel fel" vid upprepade tillfällen samtidigt som han la bilderna på mattan och betraktade de bilder han lagt ut, förstod samtalsledaren att pojken, i sin värld, lekte TV-programmet "Fem myror är fler än fyra elefanter". Samtalsledaren fick då börja om och visa pojken hur samtalsmatta fungerar och vad som är tanken med samtalet.

- **Rätta inte till bilderna på mattan.** En lagd matta är att betrakta som personlig egendom. Detta innebär bland annat att personen ska tillfrågas om och avgöra vem mattan får visas för. Det innebär också att man som samtalsledare inte får flytta bilder hur som helst på mattan. Ibland ser det ut som om bilder lagts under skalstegen på ett slumpmässigt sätt. Det kan se ut som en "soppa" av bilder. För att förstå slutresultatet bättre kan man behöva be om förtydliganden eller be personen att flytta bilderna på mattan så att relationen till de olika skalstegen blir begripligare. Vi har dock förstått att det många gånger inte alls är en "soppa" utan väldigt tydligt för personen själv. Man ska därför inte snygga till mattan i slutet av samtalet utan att samråda med personen själv och absolut inte om det inte finns särskild anledning. I filmer av mattsamtal har det visat sig att man som samtalsledare inte alltid är så eftertänksam som man tror. Det kan gott hända att man vill "snygga till det hela" mot slutet.
- **Alla bilder läggs under det skalsteg som är mest positivt.** Det händer, men verkar inte vara så vanligt som vi trodde vid projektstart, att en person lägger bilder enbart under det positiva skalsteget. Om så sker kan det vara ett uttryck för att personen i fråga är ovan vid att uttrycka åsikter och framförallt ovan vid att tycka något annat än att allt är bra. Om man inte är van vid att ens åsikt efterfrågas och spelar någon roll har man heller inte haft anledning att med språkliga medel uttrycka ovilja eller att något inte är bra. Övning, övning, övning i många vardagliga situationer ...
- **Låt personen själv bestämma över frågeställningarna under samtalet.** Förutom att personen före, under och efter samtalet kan ta bort, flytta och lägga till frågeställningar kan det vara bra att låta henne eller honom bestämma i vilken ordning

man ska prata om de olika frågeställningarna. För personer som klarar att hantera bilder med frågeställningar på ett självständigt sätt, fysiskt och kognitivt, verkar det som om en hel del tankearbete utförs i samband med att han eller hon tittar igenom de olika frågeställningarna innan de läggs på mattan. Vi har sett exempel på personer som lägger upp frågeställningarna vid sidan av mattan, resonerar högt för sig själva och plockar bort frågeställningar som betraktas som oväsentliga när samtalet har påbörjats och är i full gång.

- **Hur tolkas frågeställningen egentligen?** Det är inte alls säkert att en person lägger in samma betydelse i en frågeställning som samtalsledaren. Vi känner till fall där personer som sällan tillfrågats om sin åsikt tagit chansen att säga sin mening om något helt annat än det samtalsledaren avsett. Det är alltså mycket viktigt att tolka bildernas placering på mattan med försiktighet och att inte dra förhastade slutsatser.
- **Samtalsmatta är en metod bland flera.** Samtalsmatta kräver kunskap om kommunikation hos samtalsledaren och ska alltid ska användas tillsammans med befintliga kommunikationssätt.
- **Filma.** Om man har personens medgivande är det bra att filma mattsamtalet. Genom att titta på filmen ser man nyanser som man inte hinner uppfatta, eller uppfattar på annat sätt, under samtalet. Man får också möjlighet att se och reflektera över sitt eget sätt att ställa frågor och ge feedback.
- **Använd tomma lappar.** Sätt en påminnelserapp där du har dina samtalsmattebilder, tillverka en mängd tomma lappar och lägg bland övriga bilder, eller gör något annat som påminner dig om att inte glömma att erbjuda personen att lägga till och föreslå egna frågeställningar och samtalsämnen. Vi har förstått och har egen erfarenhet av att det är lätt att glömma detta viktiga moment i mattsamtalet.
- **Ökad användning av bilder är bra men allt är inte samtalsmatta.** Det verkar som om samtalsmatta, just för att det är en enkel, genomtänkt, beprövad och väl dokumenterad metod har inspirerat till ökad användning av bilder i kombination med en matta. Man pratar om fokusmatta, väggmatta, modifierad samtalsmatta och så vidare. Man kan kalla mattan vad man vill men precis som Murphy och Cameron tycker vi att det är viktigt att vi behåller termen samtalsmatta för den metod som avses. För denna metod finns det klara riktlinjer och detta är bra för

Inger skriver och ritar på en extra lapp enligt önskemål från Inti

både samtalsledare och de personer som använder mattan. Användare har rätt att förvänta sig att mattan används på samma sätt oberoende av vem som leder samtalet. Grundläggande för metoden är bland annat att det alltid handlar om att en person ska uttrycka sina åsikter om något, att man enbart använder öppna frågor och att man använder tre olika uppsättningar bilder som tillsammans möjliggör reflektion och värdering. I metoden samtalsmatta används med andra ord flera bilder på en matta samtidigt och om det inte finns en alldeles särskild anledning sätts en samtalsmatta inte fast på väggen. Tvärtom, mattan är lätt att rulla ihop och flytta runt i olika miljöer.

Vi har förstått att bilder och matta kan användas på många olika bra sätt och vill inte förkasta dessa. Metoden samtalsmatta ska vi dock låta vara just det den är.

Samtalsmatta i framtiden

”Jag tror att den har en god potential som tolkmetod i vår verksamhet. Jag skulle önska att den blev mer känd så exempelvis personal inom vård och omsorg såg dess fördelar. Jag tror att många personer som idag har små möjligheter att göra sig hörda skulle få ökade möjligheter att påverka sina liv med hjälp av samtalsmatta.”

”

Intresset för samtalsmatta har ökat och trycket på DART från olika håll i Sverige är stort. Många har frågor kring metoden och vill delta i kurser. När det gäller kursdeltagande möter vi också fler nya verksamheter, personalgrupper och anhöriga. Från seminariedeltagare har vi hört talas om verksamheter där man till och med har formulerat mål som handlar om att all kartläggning ska ske med hjälp av samtalsmatta när så behövs.

LSS-handläggare, behandlingsassistenter, personliga assistenter, kuratorer, psykologer, läkare och sjuksköterskor är yrkesgrupper som skulle kunna ha stor nytta av samtalsmatta i sitt arbete. Samtalsmatta skulle också kunna användas i större utsträckning inom olika sjukhusrelaterade verksamheter; tillsammans med barn, ungdomar och vuxna som vårdas på sjukhus av olika anledningar och inom hemsjukvård.

Flera av de anhöriga som besvarade projektets enkät bad oss uttryckligen att kontakta olika boenden för att utbilda personal i metoden samtalsmatta. Anhörigas kommentarer tyder på önskan och hopp om utveckling när det gäller barns och syskons möjlighet till inflytande och självbestämmande i boendemiljöer. Vi tycker också att boendemiljöer, liksom hemtjänst, är angelägna utvecklingsområden när det gäller samtalsmatta.

En lärare uttryckte att det vore värdefullt om man gjorde utvärderingar liknande de som görs i skolan i hemmet.

”

”Det skulle vara spännande att se vad eleven tycker om skolan när han eller hon är hemma. Om man skickade hem mattan skulle man kunna få ett bättre grepp om utvärderingen. En utvärdering hemma skulle kunna förstärka och förklara skolans utvärdering eller kanske ge nya frågor att diskutera.”

Vi hoppas att denna rapport och film ska stimulera till ökad användning av samtalsmatta i hemmiljöer men tror att pedagoger, logopedier och andra yrkesutövare behöver introducera mattan, hjälpa till att skaffa fram material och hänvisa anhöriga till relevant litteratur och kurser.

I Skottland har samtalsmatta använts av logoped och psykolog tillsammans för att bedöma en persons kunskap och attityder kring ett specifikt ämne (t.ex. Bell & Cameron, 2003). Att genomföra mattesamtal tillsammans med en kollega kan vara mycket värdefullt och

vi vet att bland annat logopedier och arbetsterapeuter inom habilitering redan arbetar på detta sätt. Vi vet att tankar om samarbete liknande det i Skottland finns i olika svenska verksamheter. Inom en vuxenhabilitering planerar man till exempel att använda samtalsmatta för att utreda tankar och kunskap om liv, död, tid och testamente hos en ung man som har utvecklingsstörning. Idén har kommit upp i samband med att mannens mor har bett habiliteringen om hjälp att förklara sitt testamente för sonen. För att kunna göra detta på ett bra sätt och för att undvika missförstånd känner man från habiliteringens sida ett behov av att få en bättre bild av mannens kognitiva förmåga och kunskap. Vad har mannen för tankar om liv och död? Kan han förstå begreppet testamente; att hans mor inte alltid kommer att finnas och att hon har önskemål om hur saker ska vara när hon inte längre lever? Man tror att samtalsmatta kan vara en metod av flera i kartlägningsarbetet med denne unge man.

Förutom det som redovisats när det gäller användning av samtalsmatta i grupp verkar det som om vi i Sverige inte har kommit igång med mattsamtal mellan personer som har kognitiva och kommunikativa svårigheter. Här finns mycket att utveckla. I Skottland används samtalsmatta av personer med lindriga till måttliga kognitiva och kommunikativa svårigheter för att intervjua och göra olika typer av utvärderingar tillsammans med andra som har liknande svårigheter. Vi har mycket att lära när det gäller möjligheterna för personer med kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar att undersöka och driva relevanta frågor tillsammans med andra, kanske med hjälp av samtalsmatta.

Vi har långt kvar när det gäller att utveckla självbestämmande hos personer som har kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar men i och med metoden samtalsmatta har vi tagit ett steg i rätt riktning. Utvecklingspotentialen när det gäller samtalsmatta är stor, kanske oändlig med tanke på att varje människa är unik. De huvudsakliga begränsningarna tycks vara tid och kunskap. En avslutande rekommendation måste därför bli att man inom olika verksamheter, inklusive olika boendemiljöer, lägger upp en plan för hur samtalsmatta ska användas i verksamheten, med vem och till vad, hur bilder ska organiseras och hur personal och anhöriga ska få möjlighet att lära sig metoden.

Slutord

Slutord

I och med denna rapport och film avslutas samtalsmatteprojektet.

Projektet har varit givande på många sätt. DART och FUB i Göteborg får fler och fler förfrågningar när det gäller samtalsmatta.

Vi som arbetat med projektet, och många av de vi haft kontakt med, ser numera samtalsmatta som en självklar metod i kontakten med personer som har kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar.

Vi kommer att vidareutveckla arbetet med samtalsmatta så att vi når fler personer med olika typer av svårigheter och personer i dessa människors nätverk. Tankar om utveckling och forskning finns när det gäller samtalsmatta för personer med psykiska funktionsnedsättningar, för personer med utvecklingsstörning och för äldre personer med flerspråkig bakgrund.

Den som vill veta mer om samtalsmatta eller projektet kan vända sig till DART (se kontaktuppgifter nedan). Logoped Maja Sigurd Pilesjö ägnar sig numera åt doktorandstudier vid Syddansk universitet i Odense och är inte längre verksam på SÖK.

Kontakt

Maria Tengel Jöborn (arbetsterapeut)
e-post maria.tengel-joborn@vgregion.se
telefon 031-342 08 05

DART – Kommunikations- och dataresurcenter för
personer med funktionshinder
Kruthusgatan 17
411 04 Göteborg

webbadress www.dart-gbg.org

Referenser

Referenser

Bell, D. M., & Cameron, L. (2003). The assessment of the sexual knowledge of a person with a severe learning disability and a severe communication disorder. *British Journal of Learning Disabilities*, 31, 123–129.

Bell, D. M., & Cameron, L. (2008). From dare I say ...? To I dare say A case example illustrating the extension of the use of Talking Mats to people with learning disabilities who are able to speak well but unwilling to do so. *British Journal of Learning Disabilities*, 36, 122–127.

Bornman, J., & Murphy, J. (2006). Using the ICF in goal setting Clinical application using Talking Mats®. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 1, 145–154.

Brewster, J. S. (2004). Putting words into their mouths? Interviewing people with learning disabilities and little/no speech. *British Journal of Learning Disabilities*, 32, 166–169.

Cameron, L., & Murphy, J. (2002). Enabling young people with a learning disability to make choices at a time of transition. *British Journal of Learning Disabilities*, 30, 105–112.

Cameron, L. Murphy, J. Cuhusac, P. (2008). *The validation and reliability of the Effectiveness Framework of Functional Communication for Speech and Language Therapists*. [Oppublicerad rapport]. Stirling: Stirlings universitet.

Dattilo, J., Estrella, G., Estrella, L. J., Light, J., McNaughton, D., & Seabury, M. (2008). "I have chosen to live life abundantly": Perceptions of leisure by adults who use *Augmentative and Alternative Communication*. *Augmentative and alternative communication*, 24, 16–28.

Fjelner, M., & Gelberg, M. (2008). *Kartläggning med hjälp av Talande mattor*. Bulletin nr 1/2008. Region Skåne: Habilitering & Hjälpmedel, FoU-enheten.

Fransson, K., & Schmidt, C. (2007). *Ökad aktivitet och delaktighet vid engelskainläring med stöd av AKK – En fallstudie av ett barn i*

grundskolan. Magisteruppsats i logopedi, Göteborgs universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi/Logopedi.

Hamm, B., & Mirenda, P. (2006). Post-school quality of life for individuals with developmental disabilities who use AAC. *Augmentative and Alternative Communication*, 22, 134–147.

Johansson, A., & Konno Karlsson, M. (2007). *Samtalsmatta som redskap för att utarbeta individuella aktivitetsprogram i daglig verksamhet: Kartläggning, utveckling och utvärdering*. Magisteruppsats i logopedi, Göteborgs universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi/Logopedi.

Kling, M., & Thörnqvist, A. (2006). *Skrivträning med bild- och ljudåterkoppling i ett dynamiskt kommunikationsprogram – Fallstudie av en nioårig pojke med autism*. Magisteruppsats i logopedi, Göteborgs universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi/Logopedi.

Law, M., Baptiste, S., Carswell, A., McColl, M A., Polatajko, H., & Pollock, N. (2005). *Canadian Occupational Performance Measure*®. www.caot.ca/copm/index.htm.

Malm, E., Forsmark, G. (2004). *Talande mattor och tolkrollen*. Landstinget Västmanland, Västerås: Handikappcentrum.

Mattsson Müller, I. (2009). *SMS för personer med kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar – en studie av användares upplevelser*. Magisteruppsats i logopedi, Göteborgs universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi/Logopedi.

Mayer-Johnson (1981–2009). *Boardmaker*™. [Datorprogram]. Mayer-Johnson LLC. Solana Beach: CA.

Mayer-Johnson (1981–2009). *The Picture Communication Symbols*®. Mayer-Johnson LLC. Solana Beach: CA.

McNaughton, D., & Nelson Bryen, D. (2007). AAC technologies to enhance participation and access to meaningful societal roles for adolescents and adults with developmental disabilities who require AAC. *Augmentative and alternative communication*, 23, 217–229.

Murphy, J. (2000). Enabling people with aphasia to discuss quality of life. *British Journal of Therapy and Rehabilitation*, 7, 454–458.

Murphy, J. (2006). Perceptions of communication between people with communication disability and general practice staff. *Health Expectations*, 9, 49–59.

- Murphy, J. (2009). *Talking Mats: A Study of communication difficulties, feasibility and effectiveness of a low-tech communication framework*. Doktorsavhandling, publiceras 2009.
- Murphy, J., & Cameron, L. (2006). *Talking Mats a Resource to Enhance Communication*. [Svensk översättning U. Ferm, 2007: *Talking Mats En metod som underlättar kommunikation*]. Stirling: Stirlings universitet.
- Murphy, J., & Cameron, L. (2006). The acute hospital experience for adults with complex communication needs. *Communication matters*, 20, 7–11.
- Murphy, J., Gray, C. M., Cox, S., van Achterberg, T., & Wyke, S. (2009). The effectiveness of the Talking Mats framework with people with dementia. *Dementia; International Journal of Social research and Practice*. Publiceras 2009.
- Murphy, J., Tester, S., Hubbard, G., Downs, M., & MacDonald, C. (2005). Enabling frail older people with a communication difficulty to express their views The use of Talking Mats™ as an interview tool. *Health and Social Care in the Community*, 13, 95–107.
- Renblad, K. (2001). *Empowerment: Hur resonerar personer med utvecklingsstörning om inflytande, bemötande, sociala relationer samt information- / och kommunikation*. Forskningsrapport nr 29. Teknik, Kommunikation, Handikapp. Lärarhögskolan i Stockholm. Institutionen för Individ, omvärld och lärande.
- Sahlin, A., & Sundin, L. (2008). *Samtalsmatta som kommunikationsstöd för personer med Huntingtons sjukdom*. Magisteruppsats i logopedi, Göteborgs universitet: Institutionen för neurovetenskap och fysiologi/Logopedi.
- Watson, J., Cameron, L., & Murphy, J. (2003). Don't just make the font bigger. *Learning disability practice*, 6, 20–23.
- Widgit Software (1994-2009). Widgitsymboler. Widgit Software Ltd. Cubbington: UK.
- Widgit Software (2004-2009). Communicate: In Print. [Datorprogram]. Widgit Software Ltd. Cubbington: UK.

Samtalsmatta

En stor del av kommunikation mellan människor handlar om vad vi tycker och tänker om olika saker. Personer som har kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar har begränsade möjligheter att formulera och uttrycka sina åsikter och därmed begränsade möjligheter till inflytande och delaktighet.

I den här rapporten berättar vi om en metod som gör det möjligt för personer med kognitiva och kommunikativa svårigheter att uttrycka åsikter, tankar och idéer. Metoden kommer från Skottland och heter TalkingMats®. Vi kallar den för ”samtalsmatta”.

Rapporten har skrivits inom ramen för ett projekt som finansierats av Allmänna arvsfonden och genomförts av DART, SÖK, FUB i Göteborg och Specialpedagogiska skolmyndigheten under 2007 och 2008. Den ges ut av Hjälpmedelsinstitutet.

Hjälpmedelsinstitutet är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning.

Hjälpmedelsinstitutet arbetar för full delaktighet och jämlikhet genom att medverka till bra och säkra hjälpmedel, en effektiv hjälpmedelsverksamhet och ett tillgängligt samhälle.

Hjälpmedelsinstitutets verksamhet omfattar:

- provning och stöd vid upphandling av hjälpmedel
- forskning och utveckling
- utredningsverksamhet
- utbildning och kompetensutveckling
- internationell verksamhet
- information och kommunikation

Hjälpmedelsinstitutets huvudmän är staten och Sveriges Kommuner och Landsting.

Hjälpmedelsinstitutet

Box 510, 162 15 Vällingby
Tfn 08-620 17 00
Fax 08-739 21 52
Texttn 08-759 66 30
E-post registrator@hi.se
Webbplats www.hi.se

Best nr 09375